

SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE VID LTJ-FAKULTETEN

Trädgårdsingenjörsprogrammet – Design
15 hp

Kundens användning och framtida önskemål
på begravningsplatsen

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Författare **Angela Sandell**

År 2010

FORMALIA

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare	Angela Sandell	
Titel	Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen	
Program/utbildning	Trädgårdsingenjör med designinriktning	Kandidatexamen: 2010
Huvudområde	Landskapsplanering	
Nyckelord	kyrkogård, begravningsplats, sorg, frid, trygghet, närhet, möte, natur, aktivitet, tillgänglighet	
Handledare	Ann-Britt Sörensen SLU, Movium	
Examinator	Mark Huisman SLU, Landskapsutveckling	
Kurskod/titel	EX0381 Kandidatarbete i trädgårdsdesign, 15hp	
Omfattning/nivå	Grund C (15 hp)	
Utgivningsort	Alnarp	
Månad, År	februari 2010	
Serie	Självständigt arbete vid SLU, LTJ-fakulteten	
Omslagsfoto	Angela Sandell: Vy från Garten am Marstall, Schwerin 2009	

Alla foton och figurer i arbetet är producerade av författaren och får inte användas utan tillstånd.

FÖRORD

Den här C-uppsatsen på 15 hp är en ytterligare fördjupning av en tidigare uppsats, *Kyrkogården – en plats för de levande* (Sandell, 2009). Det förra arbetet hade till syfte att undersöka vilka behov som behöver tillfredställas vid ett kyrkogårdsbesök, samt vilka faktorer som bidrar till att dessa behov uppfylls. Undersökningen var teoretisk och resultatet i huvudsak grundat på relevanta litteraturstudier. Under arbetets gång föddes idén att göra en empirisk undersökning av vad människor *faktiskt* förväntar sig, använder och behöver. Att en liknande större undersökning inte har gjorts tidigare, men däremot är starkt efterfrågad, har ytterligare stärkt mitt engagemang kring frågorna.

För ett fantastiskt engagemang, för inspiration, hjälp och stöd, vill jag tacka min handledare och kollega statskonsulent fil lic Ann-Britt Sörensen vid Movium, SLU Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp, för. Att arbeta tillsammans med Ann-Britt med dessa frågor finner jag otroligt inspirerande och roligt. Varmt tack!

Ett stort och innerligt tack vill jag också rikta till min mentor Claes Foghmoes, kyrkogårdschef i Næstved, Danmark. Hans upplägg av mina tre praktikmånader under sommaren 2009 med kunskapsöverföring, praktiska moment och alla studiebesök, har gett mig en ovärderlig grund att stå på. Jag uppskattar inte minst alla våra inspirerande samtal, mail och diskussioner som även lagt grunden till en lång och varm vänskap.

Sist men inte minst så vill jag tacka alla dem som tagit sig tid att besvara min enkät. Att få ett så stort gensvar trodde jag inte var möjligt. Tack alla ni som hjälpte till att göra denna undersökning möjlig – ert intresse, engagemang och "Lycka-till-kommentarer" har stärkt mig igenom processen.

Alnarp i januari 2010

Angela Sandell

SAMMANFATTNING

Denna studie grundar sig på en enkätundersökning genomförd under perioden 17 november – 19 december 2009. Enkäten, som var helt internetbaserad, förutsatte att respondenterna hade tillgång till internet. Frågorna behandlar kundens nuvarande och framtida önskemål på svenska begravningsplatser och bedömdes av respondenterna som intressanta och viktiga. Resultatet av undersökningen är efterfrågat.

Gensvaret på enkäten har varit över förväntan och gav uttryck för ett oerhört engagemang från respondenterna. I samråd med handledare gjordes vid tiden för utskick en rimlig uppskattning på maximalt 100-150 enkätsvar. Utfallet uppgick till 563. På grund av resultatets omfattning presenteras i detta arbete endast övergripande analyser av ett antal utvalda frågor.

Det råder ingen tvekan om att det råder ett samband mellan de behov – frid, trygghet, närhet, natur och aktivitet - som kartlades i förstudien till detta arbete (Sandell, Kyrkogården - en plats för de levande, 2009) och vad som framkommit i enkäten som efterfrågat av kunden.

Flera användningsområden, förutom själva begravningsverksamheten, har framkommit som styrker att begravningsplatserna bl.a. kan användas till rekreation och förebyggande återhämtning. Det bedöms då vara av stor vikt att platsen hålls välskött och är estetiskt tilltalande.

Vi upplever frid på en plats som känns harmonisk för oss. Begreppet är subjektivt och begravningsplatser bör därför erbjuda ett bredare utbud av miljöer än vad som görs idag. Då skulle platserna bättre svara till de olika preferenser som framkommit i denna undersökning. För att åstadkomma detta måste man vara lyhörd och utforma gestaltningen med stor respekt för både levande och döda.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Formalia	I
Förord	II
Sammanfattning	III
Figurförteckning	VI
Inledning	1
Mål	2
Syfte	2
Frågeställning	2
Avgränsning	2
Introduktion - Bakgrund	3
Den svenska kyrkogårdens historia	3
Från yngre stenålder till medeltid	3
1500-1600 talen	4
1700-talet	4
1800-talet	5
1900-talet	5
Kyrkogårdens historia i ett vidare perspektiv	7
Vad säger lagen?	8
Några Europeiska begravningsplatser	9
Ungern: Kerepesi kyrkogården - <i>Fiumei úti nemzeti sírkert</i>	9
England: Highgate Cemetary	12
Metodbeskrivning	14
Urval och avgränsning	14
Reliabilitet och Validitet	15
Etiska övervägande och sekretess	15
Källkritik	15
Tillvägagångssätt i analysen	15
Begrepp	15

Syfte och problemformulering	16
Population och urval	16
Frågor	17
Enkäten.....	18
Enkätens layout.....	18
Bearbetning och analys	18
Publicering	19
Resultat	20
Analys.....	37
Bakgrundsfrågor	38
Nuvarande användning av begravningsplatser.....	39
Framtida önskemål på begravningsplatsen	40
Diskussion.....	41
Variation	41
Platsens betydelse.....	42
Nyheter.....	42
Verktyg & Metod	42
Slutsatser.....	44
Litteraturförteckning.....	45
BILAGOR.....	47
Bilaga 1 ur <i>Kyrkogården – en plats för de levande</i> (Sandell, Kyrkogården - en plats för de levande, 2009).....	47
Bilaga 2 Enkät	48
Bilaga 3 Missivbrev.....	62
Bilaga 4 Statusmeddelande i Facebook.....	63
Bilaga 5 Svarsredovisning	64

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1 Trädkantad huvudgång, Norra kyrkogården i Lund	5
Figur 2 Gravkvarter, Norra kyrkogården i Lund	5
Figur 3 Sorgeträd, Klosterkyrkan i Lund	6
Figur 4 Vattnet i fontänen sprutar rakt upp i början av ceremonin	10
Figur 5 Askan sprids ur hålen samtidigt som en del av vattenstrålarna vinklas inåt	10
Figur 6 Sittplatsen vid minneslunden	11
Figur 7 Granitstolpar med de avlidnas namn	11
Figur 8 Ängel - Highgate Cemetery East	12
Figur 9 Karl Heinrich Marx 1818-1883	13
Figur 10 Antal besvarade enkäter under perioden 17 nov - 19 dec	37
Figur 11 Respondenternas könsfördelning	37
Figur 13 Åldersfördelning	38
Figur 12 Könsfördelning	38
Figur 14 Religionens betydelse	39
Figur 15 Den fysiska platsens betydelse	39
Figur 16 Faktorer som kan öka besöksfrekvensen	40
Figur 17 Alternativa spridningssätt	41
Tabell 1 (SCB Livslängdstabell för 2008 uppdelat på män och kvinnor, 2009)	37

INLEDNING

Kyrkogårdshistorien från yngre stenålder fram till dags dato är en spännande resa. Platsen har genom tiderna tjänat flera syften, inte bara begravningsplatsens. Kraven som styrt utvecklingen har varit såväl teologiska och politiska som hygieniska och ekonomiska. Kyrkogården har inte alltid haft dagens utseende då detta introducerades först under tidigt 1800-tal. Behovet av att blicka bakåt och förstå sammanhang förklarar varför kyrkogårdsutvecklingen inte följer samma förnyelsetakt som samhället i övrigt. Kanske är det också denna beständighet, och naturen, som bäst svarar mot våra andliga behov. Att bevara är dock inte nödvändigtvis motsatsen till att förnya, snarare ska dessa komplettera varandra.

I ett tidigare arbete *Kyrkogården – en plats för de levande* (Sandell, 2009), drogs slutsatsen att samtidigt som kyrkogårdarna skall erbjuda enskilda platser där man kan känna sig ifred, bör det även erbjudas mötesplatser som stimulerar till samtal människor emellan och där naturens läkande kraft har beaktats. Genom att påverka de faktorer som finns där olika möten äger rum, kan man uppnå behovsuppfyllelse för den enskilda individen.

Underhåll av kyrkogårdar bekostas av den begravningsavgift som alla med inkomst betalar samt av inkomster från gravskötsel. Varken begravningsavgifterna eller skötselintäkterna täcker den viktiga utvecklingen av kyrkogårdarna och därför är det viktigt att markera ett kollektivt ansvar för kyrkogårdarnas kulturarv genom att avsätta skattemedel för deras underhåll och utveckling. Då faller det sig också naturligt att använda dem som den samhällsekonomiska investering de kan vara, dvs. som förebyggande återhämtningsplatser för att avhjälpa mental trötthet.

Som en naturlig fortsättning på detta resonemang ställs nu frågan: Vad vill *kunden* ha? Är de faktorer som framkom i det tidigare arbetet verkligen det som efterfrågas?

MÅL

Att få veta vilka faktorer som påverkar kunden i användningen av begravningsplatsen.

SYFTE

Att kartlägga kundens nuvarande användning av begravningsplatsen som ett underlag för underhålls- och utvecklingsarbete av befintliga begravningsplatser.

Att kartlägga kundens önskemål beträffande framtida användning av begravningsplatsen som ett underlag vid utveckling av framtida begravningsplatser.

FRÅGESTÄLLNING

På vilket sätt används begravningsplatserna idag?

Vilka önskemål angående framtida användning finns?

AVGRÄNSNING

Studien begränsar sig till att ur kundens perspektiv klargöra hur *svenska* begravningsplatser används idag.

Undersökningen riktar sig till personer som har en mailadress och tillgång till internet vilket kan vara en begränsning då äldre personer möjligen blir underrepresenterade.

INTRODUKTION - BAKGRUND

Kyrkogårdshistorien från yngre stenålder fram till dags dato är en spännande resa. Platsen har genom tiderna tjänat flera syften, inte bara begravningsplatsens. Kraven som styr utvecklingen har varit såväl teologiska och politiska som hygieniska och ekonomiska. Kyrkogården har inte alltid haft dagens utseende då detta introducerades först under tidigt 1800-tal. Behovet av att blicka bakåt och förstå sammanhang förklarar varför kyrkogårdsutvecklingen inte ska följa samma förnyelsetakt som samhället i övrigt. Kanske är det också denna beständighet, och naturen, som bäst svarar mot våra andliga behov. Att bevara är dock inte nödvändigtvis motsatsen till att förnya, snarare ska dessa komplettera varandra.

DEN SVENSKA KYRKOGÅRDENS HISTORIA

Sett ur historiskt perspektiv är dagens utseende på begravningsplatser relativt ny, liksom i övriga delar av Norden, och tillkom så sent som vid 1800-talets början. Dessförinnan, under c:a 1000 år, hade begravningsplatserna ett mer vildvuxet ängsliknande utseende där man endast i undantagsfall kunde se resta gravstenar. Kyrkogårdarna var från början öppna, oinhägnade platser där djuren fritt kunde beta (Lundquist, 1992).

FRÅN YNGRE STENÅLDER TILL MEDELTID

Under den yngre stenåldern (2700-1500 f.Kr.) skedde gravsättning i dösar och hällkistor¹ för att under den äldre bronsåldern (1500-1000 f.Kr.) ersättas av jordbegravningar. Under den yngre bronsåldern (1000-500 f.Kr.) tillämpade man likbränning, dvs. kremering. Benrester och aska lades i krus som därefter ställdes i en gravhög eller i ett röse. Vid tiden för Kristi födelse, dvs. under vår järnålder, tror man att brandgravar har varit den vanligaste formen. Det var också då som skeppssättningar, resta stenar placerade i formation av en båt, förekom. För att markera gravar användes under folkvandringstiden (400-600 e.Kr.) bautastenar som inte nödvändigtvis restes i direkt närhet till graven/gravarna. Under vikingatiden (700-900 e.Kr.) använde man återigen jordgravar, åtminstone för storfolk. På gravhögarna planterades träd för att symbolisera den dödes fortsatta kraft och träden ansågs heliga. (Sörensen, 2006)

Vilka faktorer styrde utvecklingen mot dagens utseende? Lundquist (1992) nämner fem avgörande faktorer:

1. Hälso- och hygienaspekter	Sundhet
2. Park- och trädgårdsideal	Arkitektur
3. Kyrkans liv och lära	Teologi
4. Myndighetsförordningar	Funktionalitet
5. Lokala traditioner	Ekonomi

När missionärerna inledde sin verksamhet i Sverige begravdes folk i allmänhet i närheten av sina gårdar utan att gravarna märktes ut. Kyrkorna var inte enbart en helgedom utan tjänade även som skydd mot angrepp utifrån. Inhägnaden runt kyrkan var alltså avsedd som skydd för dem, människor och djur, som vistades innanför, men användes även som plats för marknader och andra profana sammankomster. De s.k. bogårdsmurarna runt kyrkorna byggdes av förgängligt material som, då de inte underhölls, förföll efter hand. Kristendomen ställde kravet att all likbränning skulle upphöra och att de döda skulle begravas på en kyrkogård.

¹ **hällkista, hällkista**, forntida gravkammare bestående av vanligtvis flata stenhällar, rektangulärt placerade och med takhällar. Konstruktionen täcktes av ett lågt stenröse eller en jordhög. I olika former har hällkista i Sverige använts från mellersta bondestenåldern in i järnåldern. Stenålderns hällkista räknas som den yngsta typen av megalitgrav och var liksom dösa och gånggrift främst avsedd för flera personer. (NE hällkista, 2009)

På kyrkogårdarna placerades de döda efter rang och ställning i gravar orienterade i öst-västlig riktning med huvudet mot väst. (Sörensen, 2006)

Under medeltiden började själva kyrkobyggnaden att användas som begravningsplats för personer ur det andligaståndet. Detta skick kom vid senmedeltiden att omfatta hela samhällets översta skikt.

1500-1600 TALEN

Under reformationen knöts kyrkan samman med staten som övertog skötselansvaret. Samtidigt försvann mycket av respekten för gravarna. Martin Luther (1483-1546) menade att kyrkogårdarna skulle flyttas ut ur städerna för att inte längre tjäna som marknadsplatser utan vara *”en plats för kristen andakt och begrundan”*. Det tillhörde klockarens löneförmåner att använda kyrkogården som betesmark åt sina boskapsdjur, en förmån som kvarstod ända fram till 1819. Av detta förstår man att gräsproduktionen på kyrkogården var ekonomiskt viktig och att kyrkogården i sig inte hade någon högre status. (Lundquist, 1992)

Eftersom kyrkogårdarna under 1600-talet huvudsakligen utgjorde begravningsplats för gemene man så förföll de ytterligare. De högre stånden begravdes inne i kyrkorummet, vilka kostades på desto mer, samtidigt som prästerna allt mer började göra invändningar mot detta av hygieniska skäl. (Lundquist, 1992)

1700-TALET

I stället för trädplantering dominerade under 1700-talet dyrbara och konstnärliga gravvårdar för dem som hade råd. De träd vi ser på kyrkogårdar i dag har alltså ingen längre historia, som mest kan något exemplar vara 200-300 år gammalt. De vanligaste träarterna är ask *Fraxinus excelsior*, alm *Ulmus glabra*, lind *Tilia cordata* och hästkastanj *Aesculus hippocastanum*. Parklinden *Tilia x europaea* hade börjat importeras från Holland redan under 1600-talets första hälft. Träden fyllde två funktioner. Dels ansågs de skydda mot onda ting och dels, eftersom kyrkorna mer eller mindre användes som fästningar, kunde de hamlas och utgjorde på så vis foder till djuren - almen användes till och med som människoföda (Lundquist, 1992).

Influenserna till det som kom att kallas parkkyrkogård kom från Tyskland och bidrog, jämte den engelska landskapsparken och kyrkogårdspoesin, till att inspirera den fortsatta utvecklingen i Sverige. De pastorala idyllerna i England med lummiga lantkyrkogårdar bidrog också till att flytta ut gravsättningarna ur kyrkorna, vilket blivit ett sanitärt problem, till kyrkogården. Det dröjer dock ända tills slutet av 1700-talet innan skicket att begrava i jord accepterades fullt ut, trots det så förekom benhus² fram till mitten av 1800-talet, ev. längre. (Lundquist, 1992).

De individuella gravvårdarna bestod fortfarande till största delen av träkors som efterhand, liksom skötseln, förföll. I takt med befolkningstillväxten infördes kvartersindelning av kyrkogårdarna då behovet av ett vägnät inom kyrkogården uppstod.

² **benhus**, mindre byggnad för synlig förvaring av uppgrävda människoben. Benhus förekommer i Syd- och Mellaneuropa, förr även i Sverige. (NE benhus, 2009)

1800-TALET

Under 1800-talet blir kyrkogården en statlig angelägenhet vilket det enligt svensk lagstiftning är än idag (Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.). I oktober 1815 fastställdes att begravingar på kyrkogårdar som låg belägna inom städer och byar, måste upphöra så snart som möjligt. Inga undantag skulle göras. Dessa nya kyrkogårdar kom också att få ett likartat arkitektoniskt utseende med kvartersindelning åtskiljda av symmetriska gångar och de för århundradet signifikanta trädplanteringarna. Olika kvarter kunde anläggas med olika karaktärer och kom på så vis även att spegla samhället utanför (Figur 1 och Figur 2). I dag har städerna vuxit ikapp dessa gamla kyrkogårdar som kompletterats med gräsmattor, minneslundar och meditationsplatser, varför de nu är införlivade i stadsbilden (Lundquist, 1992).

Figur 1 Trädkantad huvudgång, Norra kyrkogården i Lund

Figur 2 Gravkvarter, Norra kyrkogården i Lund

Trots de bästa ambitioner lämnade skötseln av kyrkogårdarna allt övrigt att önska och tilläts att förfalla av vanvård. Under 1800-talets senare del gjorde industrialismen sitt intåg samtidigt som befolkningstillväxten var stark. Träkorsen ersattes efter hand med massproducerade gravminnen i gjutjärn och sten. Sorgträd, växter med hängande växtsätt, och resta gravstenar introducerades. Mot slutet av århundradet hade kyrkogården fått det utseende som vi är vana att se idag. (Lundquist, 1992)

1900-TALET

Signifikativt från förra sekelskiftet är att betydande personer i samhället hade höga gravstenar och inhägnade sina gravar med järnstaket. Ju närmare kyrkan graven var belägen desto finare var det och södersidan var den finaste platsen av alla. Lagen som tillåter kremation i Sverige infördes 1888 men det dröjde fram till 1930-talet innan kremationer började förekomma, vilket i sin tur fick till följd att minneslundar, urngravplatser och askgravplatser blev vanliga. Sveriges första minneslundar anlades i Malmö och Lund i slutet av 1950-talet. Inte förrän fram på 1970-talet började minneslundar även att anläggas på mindre orter. (Sörensen, 2006)

Det som huvudsakligen präglat utvecklingen under 1900-talet är tillkomsten av fler och strängare utformningsbestämmelser. En standardisering i utförande och en ytterligare massproduktion av gravvårdar, har medfört att många kyrkogårdar är snarlika och inte lämnar utrymme för någon större variation. Ramgravar har tagits bort och grusgravar har ersatts med gräsmatta. Det ska vara så enkelt, rationellt och så underhållsfritt som möjligt. Funktionalismen hade gjort sitt intåg. Exempel på detta är de rygghäckar som introducerades på 1920-talet som utgör enkla och standardiserade avgränsningar inom kvarteren. Trädkransarna är idag mindre vanliga, i stället planteras enstaka dungar av träd och buskar. (Lundquist, 1992; Sörensen, 2006)

Sörensen (2006) anger tidpunkten för standardiseringen av kyrkogårdar till 1930-talet och framåt. Hon menar att detta var ett utslag av tanken att jämlikhet skulle råda, ingen var förmer än någon annan, inte ens på kyrkogårdarna. Det var också vid denna tid som bruket att ange titlar på gravstenarna försvann, ett bruk som verkar vara på väg tillbaka. På så vis speglade kyrkogårdarna den allmänna samhällsutvecklingen med centralisering i städerna, flerbostadshus och kollektivavtal. Sörensen menar att man nu kan se en större individualisering på kyrkogårdarna då de strikta reglerna för kyrkogårdar har övergivits.

Att bevara kyrkogårdarnas gröna kulturarv hänger intimt samman med att bevara en kulturtradition. Kyrkogårdar som anlagts före 1940 omfattas av Kulturminneslagen (Lag (1988:950) om kulturminnen m.m., 1988) vilket innebär ett särskilt skydd för dessa kyrkogårdar men kan även användas för att skydda nyare kyrkogårdar som anses speciellt värdefulla ur kulturmiljösynpunkt. Det är inte bara gravarna i sig som skyddas utan även växterna vilket innebär att särskilda skäl måste föreligga för att man ska få lov att ta bort eller ersätta karaktärsväxter. Kyrkogårdsträdgårdarna tillkom som ett led i den allmänna folkbildnings- och försköningstrenden som kom i slutet av 1800-talet. Många av de hängande arter, de så kallade sorgeträden (Figur 3), finns fortfarande kvar idag. (Sörensen, 2006)

Figur 3 Sorgeträd, Klosterkyrkan i Lund

KYRKOGÅRDENS HISTORIA I ETT VIDARE PERSPEKTIV

Utrymme

I Sverige återlämnas och återanvänds gravar som upplåtits med gravrätt men så är det inte överallt. Användningen av markyta i Sverige påverkas däremot bl.a. av att muslimska sedvänjor kräver jungfrumark. Även serbortodoxer ställer detta krav men eftersom ingenting i deras skrifter styrker detta krav, behöver det heller inte tillgodoses.³

Miljöaspekten

Den miljömässiga aspekten på kyrkogården som en "stadens lunga" som renar dålig luft, filtrerar ytvatten och ger ett bättre klimat, skall heller inte förglömmas. De kyrkogårdar som en gång anlades utanför städerna har nu vuxits i kapp av bebyggelsen och bildar stilla oaser till fromma för både människor och djurliv. Platsen är i första hand en minnesplats och en plats för ritualer och ceremonier. Hit kommer man för att bearbeta sin sorg och för att möta sina anhöriga och sin historia. Kyrkogårdarna är fredade för lång tid och förändras inte på samma sätt som parker och andra naturområden kan göra (Sörensen, Kyrkogården - ett grönt kulturarv, 2006). Även Worpole (Worpole, 2003) nämner att kyrkogården fixerar tid och plats i historien för evigt. Döden finns i landskapet, som både utgör plats och historia, och i människors fantasi. Men naturen står även för kretsloppet och en död människa är varken mänsklig eller en sopa.

Familjegraven

Förr var familjegraven en vanlig företeelse i Europa. Detta faktum, att en familjegrav väntade på att återigen samla familjen, kunde upplevas som en trygghet. De döda familjemedlemmarna var på ett naturligt sätt närvarande och man visste att man själv skulle sälla sig till dem vad det led. Gravarna låg i närheten av den plats där resten av släkten levde vidare. I dag är familjerna ofta geografiskt spridda och vi förlorar kontakten med våra förfäders gravar. Detta bidrar till att döden uppfattas som överklig, icke närvarande och bidrar till att vi förnekar den och det onaturliga förhållningssättet medför en bristande respekt både för döden och för de döda. (Worpole, 2003)

³ Ingemar Petersson, driftschef Malmö kyrkogårdsförvaltning, föreläsning 3 februari 2009.

VAD SÄGER LAGEN?

Alla har enligt begravningslagen rätt till en begravningsplats och en begravning i enlighet med sin övertygelse, så länge den inte uppfattas som stötande av någon annan. Det är kyrkogårdsförvaltningarnas uppdrag att tillhandahålla dessa särskilda begravningsplatser, avsedda för personer som inte tillhör något kristet samfund. (Begravningslag (1990:1144))

Följande definitioner görs i Begravningslagen:

1 kap. Definitioner

1 § I denna lag avses med- *begravningsverksamhet: de olika åtgärder som har direkt samband med förvaltningen av allmänna begravningsplatser,*

- *församling: församling eller kyrklig samfällighet inom Svenska kyrkan,*
- *huvudman: församling inom Svenska kyrkan eller kommun som skall anordna och hålla allmänna begravningsplatser för dem som är folkbokförda inom ett visst geografiskt avgränsat förvaltningsområde,*
- *begravningsplatser: områden eller utrymmen som är behörigen anordnade för förvaring av avlidnas stoft eller aska och som har tagits i anspråk för detta ändamål, främst kyrkogårdar eller andra gravområden, minneslundar, kolumbarier eller urnmurar,*
- *allmänna begravningsplatser: sådana begravningsplatser som är anordnade av församlingar, av kommuner eller annars av det allmänna,*
- *enskilda begravningsplatser: andra begravningsplatser än allmänna,*
- *gravrätt: den rätt som uppkommer när en bestämd gravplats på en allmän begravningsplats upplåts av den som förvaltar begravningsplatsen till någon för gravsättning,*
- *kremering: förbränning av stoftet efter en avliden person,*
- *gravsättning: placering av stoft eller aska inom en bestämd gravplats och placering eller utströende av aska i minneslund eller på någon annan plats än begravningsplats,*
- *gravanordningar: gravvårdar och andra gravöverbyggnader, stenramar, staket eller andra liknande anordningar på en gravplats. Lag (1999:306). (Begravningslag (1990:1144), 1990)*

I lagens femte kapitel fastställs att det i första hand är den avlidnes vilja och önskemål som ska beaktas vid gravsättningen och i de fall anhöriga saknas är det kommunernas skyldighet att ordna gravsättning (§§ 1-2). Gravesättning får endast ske på allmän eller enskild begravningsplats. Regeringen får meddela föreskrifter om andra förfaringssätt och det är länsstyrelsen som meddelar beslut i dessa ärende (§ 5). Vid gravsättningen får det inte förekomma något som strider mot förrättningens helgd och allvarliga innebörd (§ 7).

En gravrätt får upplåtas i minst 15 och högst 50 år. Om ingen tid avtalats varar upplåtelsen i 25 år men möjlighet till förlängning finns. (BL 7 kap §§ 5-6, 9). Det är innehavaren till gravrätten som skall tillse att graven befinner sig i ett ordnat och värdigt skick (§ 3). I Sverige är det inte tillåtet att flytta aska som gravsatts om det inte föreligger särskilda skäl och det är klarlagt var askan ska gravsättas på nytt (BL 6 kap § 1).

NÅGRA EUROPEISKA BEGRAVNINGSPLATSER

Under tre månader under sommaren 2009 praktiserade författaren på Næstveds kyrkogårdar i Danmark. I anslutning till denna praktik besöktes ett antal kyrkogårdar i norra Europa i studiesyfte. Två av dem kommer här närmare att presenteras.

UNGERN: KEREPESI KYRKOGÅRDEN - *FIUMEI ÚTI NEMZETI SÍRKERT*

I Ungerns huvudstad Budapest finns 15 kyrkogårdar fördelade på 500 ha mark. Här finns även ett krematorium. Samtliga, både begravningsplatser och krematorium, ägs av Budapest Funeral Institute CC (BFI), grundat 1919. Den 30 juni 2009 har Claes Foghmoes från Næstveds Kirkegård, Jörgen Mayland från EcoUrn ApS och jag, bestämt möte med företagets ledning. Vi träffar dr Kálmánné Simóka, VD, Péter Priepziczky, vice VD, och Tibor Somogyi, servicechef. Med oss har vi Mónika Jowita Rovács som är dansktalande ungersk guide. Jag spelade in vårt möte och följande är ett referat av vad som sades.

Kerepesi, Ungerns mest kända begravningsplats, är också en av landets äldsta, grundad den 1 maj 1846. Den första begravningen, av en bondfru, ägde rum den 6 augusti samma år. 1885 bestämdes det att Kerepesi skulle vara den officiella hederskyrkogården i landet. Kända ungerska statsmän, författare, skulptörer, arkitekter, artister, kompositörer, vetenskapsmän m.fl. ligger begravda här, många av dem i rikt utsmyckade gravar eller i mausoleum.

Kerepesi är en av Europas största kyrkogårdar⁴ och består idag av 207 ha mark. Platsen ligger centralt i Budapest och innehåller bl.a. en 56 hektar stor park med statyer och monument – Budapests motsvarighet till den kända kyrkogården Père Lachaise i Paris. I de 301 gravkvarteren har flera miljoner människor blivit begravda under de 163 år som kyrkogården har varit i bruk.

Kerepesi fick materiella skador under andra världskriget och detta, kombinerat med det kommunistiska statsskicket, gjorde att regeringen 1952 förbjöd nya gravsättningar på kyrkogården. Regeringen ville inte ha några monument över dem, som de ansåg, hade exploaterat arbetarklassen. I stället ville de jämna kyrkogården med marken och bygga bostäder. Delar av begravningsplatsen förstördes också 1953 för att ge utrymme åt en gummifabrik.

Varje år begravs 134 000 människor i Ungern varav 20 000 i Budapest. 20-25 % utgörs av jordbegravningar medan resten kremeras men den senare andelen är stigande. På landsbygden är siffrorna de omvända. För 20-25 år sedan var antalet jordbegravningar väsentligt högre. En av orsakerna till att antalet jordbegravningar minskar kan vara att det är betydligt billigare att kremeras.

BFI äger Budapests krematorium som är en av landets totalt 13 anläggningar. Här finns fyra ugnar som drivs av naturgas och man kremerar årligen 15 000 människor, vilket är c:a en tredjedel av de totalt 46 000 kremationer per år som sker i Ungern⁵. Det finns inget fast pris för en kremering utan man konkurrerar med landets övriga 12 krematorier. Företaget, som totalt har 475 anställda, bedriver själv begravningsverksamhet. Dr Simóka berättar att konkurrensen är hård mellan dem och de andra 25 privata företag som erbjuder begravningar med alla de tjänster och produkter som tillhör.

1984 införde man som första begravningsplats i Ungern en ny tjänst - möjligheten att ta med askan hem eller att sprida den. I Ungern är det inte ovanligt att man förvarar en urna med den avlidnes aska i hemmet

⁴ De tre som, beroende på hur och vad man mäter, gör anspråk på att vara den största förutom Kerepesi, är Wiens centralkyrkogård och Ohlsdorf kyrkogården (Friedhof Ohlsdorf) i Hamburg. Den sistnämnda sägs vara världens största parkkyrkogård med en yta av 391 ha (Hamburger friedhöfe, 2009).

⁵ Claes Foghmoes jämför denna siffra med Danmark som har 23 krematorier som kremerar 45 000 människor om året.

eller i ett kolumbarium⁶, under 5-10 år för att först därefter låta begrava den. 10-15 % av dem som kremerats sprids idag men denna siffra är också stigande. För tillfället är det bara tre begravningsplatser som erbjuder detta som alternativ och det är bara på Kerepesi som man även utför tjänsten vintertid. Teknologin är modern och har använts sen 1980-talet då man införde den på den nya allmänna kyrkogården i Budapest. På Kerepesi kom man igång senare.

ALTERNATIVT SPRIDNINGSSÄTT

Efter mötet gick vi till en vacker del av minneslunden för att få en föreläsning av hur spridningen, som görs med hjälp av en fontän, går till. När ceremonin startar börjar en hålförsedd urna att rotera i mitten av fontänen, Figur 4. Askan sprids ur hålen samtidigt som en del av vattenstrålarna vinklas inåt för att föra med sig stoftet ner i jorden, Figur 5. De anhöriga får närvara och möjlighet finns att spela valfri musik under akten. I anslutning till fontänen finns en minnespark som blev klar i november 2008. Där finns sittplatser och möjlighet att sätta blommor, Figur 6. Om man så önskar kan man få den avlidnes namn och årtal på en mässingsplatta fäst på en av flera granitstolpar, Figur 7.

Figur 4 Vattnet i fontänen sprutar rakt upp i början av ceremonin

Figur 5 Askan sprids ur hålen samtidigt som en del av vattenstrålarna vinklas inåt

⁶ **kolumba'rium**, kammare med nischer för förvaring av askurnor (NE kolumbarium, 2009). Gravrätten i kolumbarium är 10 år i Ungern jämfört med 25 år för en gravplats.

Figur 6 Sittplatsen vid minneslunden

Figur 7 Granitstolpar med de avlidnas namn

Parken med alla sina statyer och monument lockar till sig många besökare, ungrare såväl som mer långväga turister. Men det är inte bara monumenten som drar, både flora och fauna attraherar också många besökare. Varje år anordnas "Day of Silence" som är ett populärkulturellt arrangemang som hålls på kyrkogården. Det innefattar utställningar, poesi, klassisk musik och konserter m.m. och brukar vara mycket välbesökt. Här finns också ett begravningsmuseum som grundades 1991.

På gatan utanför begravningsplatsen breder blomsterförsäljarnas stånd ut sig hundratals meter längs trottoaren. I nära anslutning finns hållplatser för både bussar och spårvagnar. Vi ser att de som inte redan har blommor med sig när de anländer, gör sina inköp innan de beger sig in på begravningsplatsen. Blomsterhandlarna tillhandahåller även konstgjorda blommor i plast och tyg, ett alternativ som onekligen är mer hållbart i den rådande värmen. Det är dock de färska blommorna som dominerar. Vår guide berättar att omsättningen på de färska blommorna är stor vilket hon också får bekräftat av några olika försäljare till vilka jag ber henne ställa frågan.

ENGLAND: HIGHGATE CEMETARY

Författaren besökte kyrkogårdarna i Highgate 2009-08-23. Nedan följer en kort historik.

Figur 8 Ängel - Highgate Cemetery East

1800-TALET

Fyra dagar före drottning Victorias (1819-1901) tjugoförsta dag, den 20 maj 1839, invigde Londons dåvarande biskop the Cemetery of St. James i Highgate. Den första begravningen, av Elizabeth Jackson från Little Windmill Street i Soho, skedde den 26 maj samma år. De privata begravningsplatsernas framväxt var en direkt protest mot de skandalösa och osanitära förhållanden som rådde på de allmänna begravningsplatserna. En bidragande orsak till detta var att Londons befolkning hade ökat från 1 miljon invånare till 2,3 miljoner på bara några årtionden och trenden var fortsatt stigande. De mest kända begravningsplatser som tillkom under denna tid kom att kallas 'The Magnificent Seven': Kensal Green (1833), Norwood (1838), Highgate (1839), Abney Park (1840), Brompton (1840), Nunhead (1840) och Tower Hamlets (1841). På detta sätt inringades London av anlagda begravningsplatser helt i John Claudius Loudons⁷ anda. (Highgate Cemetery Ltd, 2005)

I början av 1800-talet influerades gravmonumentens utseende (Figur 8) av Adam (1729-1792), Chippendale (1718-1779) och andra stilbildande möbelkonstnärer. Korset, det billigaste av alla symboler, förekom i överflöd först flera decennier senare. Både mark och byggnader på Highgate designades av arkitekten Stephen Geary (1797-1854) och trädgårdsarkitekten James Bunstone Bunning (1802-1863) och blev anlagda av David Ramsay (saknar uppgift). Vid starten fanns en handfull exotiska träd, buskage, välskötta gravar, blomsterängar och rabatter innehållande 30 000 geranium och lobelior. Kyrkogårdens slingrande gångar har gett upphov till att platsen kallats för *"den mest magiska platsen i London"*. (Highgate Cemetery Ltd, 2005)

Två kapell i Tudorstil byggdes med torn av trä och ett separat klocktorn. I centrum av kyrkogården byggdes en stor och mycket originell aveny i egyptisk stil, the Egyptian Avenue, som kantas av gravvalv på bägge sidor. I varje valv finns plats för 12 kistor. Avenyn, vars ingång kröns av ett stort valv, avslutas i the Lebanon Circle. I cirkelns mitt står ett mycket gammalt libanesiskt cederträd. Ovanför denna finns katakomber i gotisk stil rymmande 825 människor, som färdigställdes 1842. För den varsamma restaureringen av både the Egyptian Avenue och the Lebanon Circle, fick man motta en utmärkelse från Europa Nostra 1998. (Highgate Cemetery Ltd, 2005; Highgate Cemetery - 19th-century, 2009)

Den privatiserade begravningsverksamheten blomstrade och Highgate Cemetery West, med sin yta på 17,5 tunnland, började bli fylld. 1854 invigde man Highgate Cemetery **East** på ytterligare 19,5 tunnland, inte att förväxla med den ursprungliga Highgate Cemetery **West**. Den första begravningen här, av en 16-årig bagardotter vid namn Mary Ann Webster, skedde den 12 juni 1860. De båda kyrkogårdarna förbands med en tunnel under Swain's Lane vilket gjorde att man kunde transportera kistor, fortfarande i vigd jord, mellan de olika kyrkogårdarna. 169 000 människor i 52 500 gravar, allt från omärkta till rikt påkostade, är begravda i Highgate. Begravningar sker fortfarande på båda sidor. (Highgate Cemetery Ltd, 2005; Highgate Cemetery - The 19th Century, 2009)

⁷ John Claudius Loudon (1783-1843) var en känd brittisk trädgårdsskribent, trädgårds- och kyrkogårdsdesigner.

1900-TALET

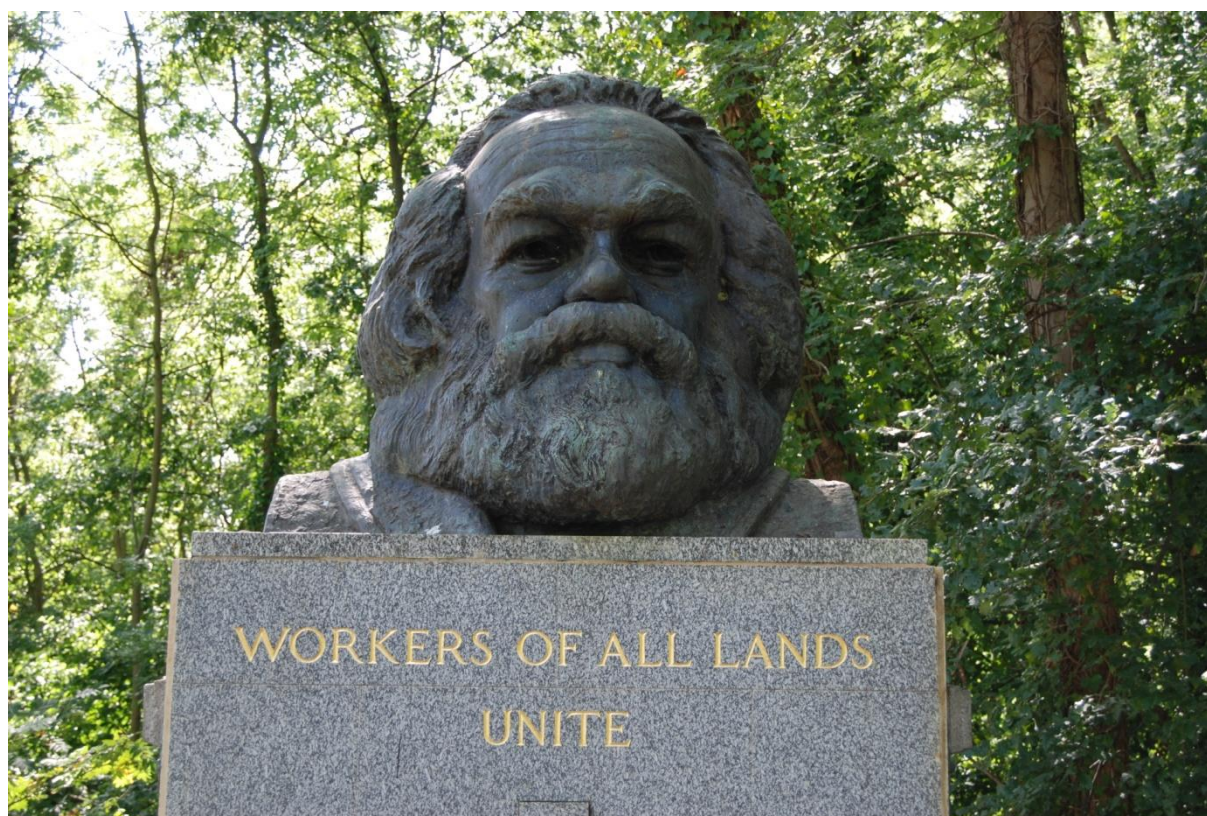
Redan i slutet av 1800-talet hade intresset för stora och påkostade begravingar och gravplatser minskat. När första världskriget (1914-1918) bröt ut blev de flesta trädgårdsmästare och kyrkogårdsarbetare på Highgate inkallade. Så småningom började båda kyrkogårdarna att förfalla. Fler och fler gravar övergavs och underhållet var minimalt. Kapellen stängde 1956 och 1960 gick London Cemetery Company i konkurs. United Cemetery Company, som tog över som ägare, lyckades hålla verksamheten flytande till 1975 då alla fonderade medel var slut. (Highgate Cemetery - The 20th Century, 2009)

Samma år, 1975, startade Friends of Highgate Cemetery Trust (FOHC Trust) med syfte att säkra allmänhetens tillträde till kyrkogården även i framtiden. Föreningen har under de senaste 30 åren sört för restaureringar och konserveringsarbeten av både byggnader, murar, arkitektur och grönytor. Flera funktioner och monument har listats som särskilt viktiga av English Heritage. Omfattande arbete har lagts på kapellen som stod övergivna i 29 år fram till 1985. Kyrkogården listades nyligen som en Grade 1 park av English Heritage. (Highgate Cemetery - The 20th Century, 2009; FOHC Annual review 2007/2008, 2008)

På Highgate Cemetery East ligger ett antal kända personer begravda, däribland kan nämnas

- Douglas Noël Adams , 1952-2001, författare till *Hitchhiker's Guide to the Galaxy*
- Patrick Caulfield, 1936-2005, pop-konstnär
- Karl Heinrich Marx, 1818-1883, tysk filosof och socialistisk teoretiker (Figur 9)

Highgate Cemetery East är öppen från den 1 mars – 31 oktober mellan 10:00-17:00 på vardagar och mellan 11:00-17:00 på helger. Mellan den 1 november – 28 februari stänger kyrkogården kl 16:00. Highgate Cemetery West är **enbart** öppen för guidade turer. Verksamheten sköts av volontärer på ideell bas och inträde måste lösas på båda kyrkogårdarna.

Figur 9 Karl Heinrich Marx 1818-1883

METODBESKRIVNING

Bakgrundsdata till den historiska beskrivningen av begravningsplatsens användning är inhämtad från litteraturstudier.

Studiens enkätundersökning är genomförd med SLU's enkätgenerator (SLU, 2009) som är ett helt internetbaserat verktyg. Undersökningen är både

- kvantitativ då det redogörs i antal och procent för hur de tillfrågade har svarat *och*
- kvalitativ då försök görs att förstå och kartlägga hur de svarande resonerar och urskilja varierande handlingsmönster.

(Trost, 1994).

Frågorna är formulerade utifrån de faktorer som sammanfattats i ett tidigare arbete, se Bilaga 1 ur *Kyrkogården – en plats för de levande*. Enkäten är i sin helhet testad på en försöksgrupp innan den publicerades.

De jämförelser som görs av användningen av svenska kontra nordeuropeiska begravningsplatser, grundas på ett antal studiebesök genomförda sommaren 2009.

URVAL OCH AVGRÄNSNING

Adekvat litteratur har valts ur databaserna LUKAS, LIBRIS och MALIN. Sökorden som användes i urvalet var *kyrkogård, sorg, sorgarbete, kyrkogårdsmiljö, begravning, minneslund, samtal, möte, natur, länkning*. För att avgränsa arbetets omfattning är författaren medveten om att relevant material kan ha missats då detta kan ha återfunnits under andra sökord.

De båda böckerna i enkätmetodik, *Enkätboken* (Trost, 1994) och *Enkäten i praktiken* (Ejlertsson, 1996), är rekommenderade av tjänstgörande bibliotekariéer på Alnarps universitetsbibliotek.

Författaren har använt sitt tidigare arbete, *Kyrkogården – en plats för de levande* (Sandell, 2009), som förstudie till detta arbete.

Urvalet av nordeuropeiska kyrkogårdar är gjort av Claes Foghmoes, kyrkogårdschef vid Næstved Kirkegård og Krematorium, i samband med de studieresor som genomfördes under författarens tre månader långa praktiktid i Næstved under sommaren 2009. Både såväl för länderna typiska som speciella begravningsplatser besöktes.

Denna studie begränsas till att enbart undersöka användningen av *svenska* begravningsplatser. Enkäterna riktar sig till personer som har en mailadress och tillgång till internet, vilket kan vara en begränsning då äldre personer troligen blir underrepresenterade.

Den provfil med enkätsvar som erhållits från SLU går inte att bearbeta i befintligt skick. För att göra djupare analyser av materialet måste materialet i databasen konverteras. 2009-12-14 konsulterades Jan-Eric Englund, universitetslektor i statistik och Anna María Pálsdóttir, doktorand, båda anställda vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet. Vid mötet framkom att problemet är känt i samband Pálsdóttirs tidigare arbeten och det krävs betydligt mer tid och resurser för att åtgärdas, än vad som rymts i detta arbete.

Gensvaret på enkäten har varit över förväntan. I samråd med handledare gjordes vid tiden för utskick en rimlig uppskattning på maximalt 100-150 enkätsvar. Utfallet uppgick till 563! På grund av resultatets omfattning kan endast övergripande analyser presenteras i detta arbete.

RELIABILITET OCH VALIDITET

Mätningen kan anses stabil och objektiv då alla i undersökningen är tillfrågade och har besvarat enkäten på samma sätt via internet. De yttre omständigheterna kring de tillfrågade kan ha varit varierande och på så vis påverkat den tillfrågades sätt att svara. Hade undersökningen gjorts om vid ett annat tillfälle hade förutsättningarna dock varit de samma, det slumpmässiga felet bedöms som litet.

Alla svar har registrerats på samma sätt varför precisionen är hög. Någon kongruens mellan frågorna föreligger inte då olika frågor med avsikt att mäta samma sak inte har ställts vilket kan påverka reliabiliteten negativt. Konstans råder i kortsiktig mening då undersökningen genomfördes under en månads tid mellan den 17 november - 19 december 2009. Om man bortser från ett symboliskt interaktionistiskt synsätt (Trost, 1994, s. 57) är situationen så pass standardiserad att reliabiliteten torde vara tillräckligt hög i de kvantitativa mätningarna för att ge ett tillförlitligt resultat. Då syftet i huvudsak har varit att göra en kvalitativ studie har de rika möjligheterna för de svarande att ge egna kommentarer, bidragit till att minska graden av standardisering vilket Trost menar vara en förutsättning i en kvalitativ intervju. (Trost, 1994)

Det bekvämlighetsurval, snöbollsmetoden (Trost, 1994, s. 28), som valts för att få så många svarande under så kort tid som möjligt, kan påverka avsikten att försöka dra generella slutsatser negativt då det inte går att kontrollera populationen vilket i sin tur möjligen kan sänka slutsatsernas validitet.

All litteratur som använts finns tillgänglig i fulltext på bibliotek och hemsidor.

ETISKA ÖVERVÄGANDE OCH SEKRETESS

I enkäten ställs inga frågor som skulle kunna medföra att en enskild individ går att identifiera. Av konfidentialitetsskäl går varje enskilt enkätsvar endast att identifiera via ett unikt generatorgenererat löpnummer. Respondenterna garanteras full anonymitet.

KÄLLKRITIK

Så ny litteratur som möjligt inom området har valts för att relevansen ska vara hög. Källorna är kunskapsöversikter och forskningsrapporter inom de områden som uppsatsen behandlar, företrädesvis författad av personer med akademisk utbildning inom området för att tillförlitligheten skall vara så god som möjligt. Någon garanti för att författarna inte vinklat sina framställningar eller varit styrda av politiska eller andra ambitioner, finns inte.

Eftersom enkätundersökningen genomförts via internet finns inga garantier för att inte en och samma person besvarat enkäten flera gånger. Denna risk bedöms dock som liten.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT I ANALYSEN

Eftersom undersökning bedrivits i enkätform, är undersökningsgången vald utifrån hur den beskrivs i *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik* (Ejlertsson, 1996, s. 14).

BEGREPP

Enligt Nationalencyklopedins (NE) definition av "kund" rör det sig om "*en person som gör inköp eller utnyttjar (viss typ av) tjänst e.d. men även person som (ofta) besöker (viss typ av) inrättning*" (NE kund, 2009). I detta arbete har valts att genomgående benämna besökaren av begravningsplatsen som Kund.

På samma sätt benämns platsen konsekvent för Begravningsplats i stället för kyrkogård. "Begravningsplats" är enligt NE "*dels allmän invigd kyrkogård, urnlund, minneslund etc., dels enskild begravningsplats som kan tillhöra annat trossamfund än Svenska kyrkan eller en enskild och som behöriigen anordnats för förvaring av*

avlidnas stoft eller aska eller utströende av avlidnas aska” (NE begravningsplats, 2009). Begreppet kyrkogård är ett vedertaget begrepp för alla begravningsplatser, oavsett om det finns en kyrka i anslutning till platsen eller inte, men har i sig en religiös laddning. Med denna distinktion vill markeras att alla nuvarande och kommande former av begravningsplatser avses i undersökningen.

SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING

Med ovanstående klargöranden formuleras målet med arbetet:

- **Att få veta vilka faktorer som påverkar kunden i användningen av begravningsplatsen.**

Både förvaltning och utveckling av begravningsplatser är resultat av enstaka människors gestaltning utan att det har gjorts någon större, övergripande undersökning om vad *kunden* egentligen efterfrågar. Syftet med detta arbete är

- **Att kartlägga kundens nuvarande användning av begravningsplatsen som ett underlag för underhålls- och utvecklingsarbete av befintliga begravningsplatser.**
- **Att kartlägga kundens önskemål beträffande framtida användning av begravningsplatsen som ett underlag vid utveckling av framtida begravningsplatser.**

POPULATION OCH URVAL

Ett klusterurval, där urvalet ur populationen görs med hjälp av ett obundet slumpmässigt urval i varje steg (Ejlertsson, 1996), har gjorts. Eftersom det valda verktyget, SLU's enkätgenerator (SLU, 2009), förutsätter att populationen har tillgång till dator med internetuppkoppling, är detta kriteriet för att ingå i undersökningen.

I det ursprungliga utskicket vänder sig författaren till sina egna kontaktnät där respondenterna går att nå via e-post. Inom följande nät har missivbrev (se Bilaga 3) skickats ut:

1. **Gmail**, den e-postklient som författaren använder för privat bruk.
2. **SLU Studentmail**, den e-postklient som används av studenter. Här har utskick gjorts till alla studenter inom trädgårdsingenjör-, landskapsingenjör-, landskapsarkitekts-, hortonom- samt lantmästarprogrammet vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp.
3. **SLU mail**, den e-postklient som används av anställda vid MOVIMUM. Samtlig personal vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, i Alnarp har tillskrivits.
4. **Facebook**. Ett meddelande i författarens statusruta (se Bilaga 4 Statusmeddelande i Facebook).
5. I samband med att arbetet *Kyrkogården – en samhällsekonomisk investering* (Sandell, 2009) uppmärksammats i decembernumren av tidskrifterna *Kyrkogården*⁸ och *Memento*⁹, har även länken till enkäten publicerats där.

Alla därpå följande steg i processen förutsätter att respondenten sänder enkäten vidare i sina respektive kontaktnät. Metoden är ett vedertaget sätt att göra bekvämlighetsurval på och kallas för *Snöbollsmetoden* (Trost, 1994, s. 28).

⁸ Tidskrift för kyrkogårdsfrågor. Medlemsorgan för SKKF, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund/Svenska Eldbegängelseföreningen.

⁹ Branschtidning för SBF, Sveriges Begravningsbyråers förbund.

FRÅGOR

Enkäten är uppdelad i fem huvudområden:

1. Bakgrundsfrågor
2. Nuvarande användning av begravningsplatser
3. Framtida önskemål på begravningsplatsen
4. Önskemål om min egen begravningsplats
5. Övrigt

Vid frågeformuleringen har de generella råd som Trost (Trost, 1994, ss. 60-86) och Ejlerstssons (Ejlerstsson, 1996, ss. 42-79) ger beaktats och stor vikt har lagts på att:

- **Kommunicera tydligt och enbart ställa en fråga per fråga.** Ex: I stället för att kombinera frågorna om i vilket land man är född med antal år bosatt i Sverige, har två olika frågor skapats. Frågorna har gjorts så korta och enkla som möjligt.
- **Använda ett vanligt språk.** Inom alla verksamhetsområden finns facktermer och vardagsuttryck som inte självklart går att förstå för en utomstående. Författaren kan i sammanhanget anses ha en viss "belastning" genom yrkeserfarenhet från både Svenska kyrkan och begravningsentreprenörsbranschen. Därför har en utomstående grupp noga tillfrågats om sin tolkning av frågorna för att undvika att krångliga eller värdeladdade ord av misstag använts. Härigenom har åtminstone några onödiga feltolkningar av frågornas innebörd förhindrats.
- **Undvika negationer.**
- **Inga ledande frågor.**
- **Vara konsekvent i språkbruket.** Ex. används begreppet *begravningsplats* konsekvent i stället för kyrkogård, se vidare under Syfte och problemformulering sidan 16. Även svarsalternativen, i den mån de återkommer i flera frågor, har angetts i samma inbördes ordning.
- **Inte använda siffror som svarsmarkering.** Siffror underlättar bara för den som ska analysera svaren medan de av den tillfrågade lätt uppfattas som en gradering.
- **Uttömmande och ömsesidigt uteslutande svarsalternativ.**
- **Försiktighet med ja/nej-svar.**

Då enkäten utformades saknades kunskap om att SLU's enkätgenerator (SLU, 2009) med hjälp av HTML-kod ger utrymmen för att beakta sättningstekniska aspekter. Hade detta varit känt hade ytterligare redigeringar gjorts för att öka och underlätta läsbarheten.

För att se den färdiga enkäten i sin helhet, se Bilaga 2 Enkät. Nedan kommer några av frågorna att utvecklas närmare.

I avdelningen för bakgrundsfrågor ställs de sakfrågor som behandlar faktiska förhållanden. Syftet med dessa frågor är att kunna se om det finns några samband mellan dessa och svaren inom huvudområde 2-5. Att alternativet "vet ej" lagts till i fråga 1.6 som behandlar trossamfundstillhörighet, beror på att även yngre personer förväntas delta i undersökningen. I Sörensens arbete *Kyrkogården i framtiden – ur ungdomars perspektiv* (Sörensen, 2003), då hon uteslutande vände sig till ungdomar, upptäckte hon att det inte är helt ovanligt att ungdomar inte känner till huruvida de är tillhöriga ett trossamfund eller inte.

Frågorna som behandlar den nuvarande användningen av begravningsplatser har formulerats så att de inte kan tolkas som retrospektiva. Det är användningen i nuläget som avses. Med retrospektiva frågor får man inte svar på hur det var utan man får reda på hur den som svarar *nu* ser på hur det var, dvs. hur det *nu är*; man får bilden av hur det var med nutidens situation som måttstock och inte den dåvarande (Trost, 1994, s. 73).

I fråga 2.1 *Hur ofta vistas Du på en begravningsplats?* var det svårt att finna rätt ord. Ordet "vistas" valdes eftersom det bäst förmedlar den handling som åsyftas, dvs. att medvetet, omedvetet eller slumpartat fysiskt befinna sig på en begravningsplats. Andra skrivningar som valdes bort och förkastades var

- *Hur ofta **är Du** på en begravningsplats?* Med denna formulering är syftet oklart för alla utom för undersökaren. Hur länge ska man befinna sig där för att det ska räknas? Måste man *göra* något konkret där för att det ska räknas?
- *Hur ofta **befinner Du Dig** på en begravningsplats?* Lika oklar som ovan.
- *Hur ofta **besöker Du** på en begravningsplats?* Att besöka kan underförstått förutsätta att ett medvetet val att befinna sig på platsen har gjorts i förväg. I försöksgruppen tolkade de flesta formuleringen som när de senast besökt en viss grav eller varit på en jordbegravning.

Genom att ange en rad olika alternativ i fråga 2.2 *Av vilken anledning besöker Du idag en begravningsplats* poängteras att vilka aktiviteter som helst är relevanta, inte bara de som traditionellt är förknippade med besök av begravningsplatser.

Syftet med fråga 2.3 *Är det viktigt att ha en fysisk plats att gå till?* är att se om den enskilda graven och begravningsplatsen anses viktig och svaren skall kunna jämföras med de svar som ges i avdelning 4, Önskemål om min egen gravplats.

Innan fråga 2.4 *Känner Du till vilka begravningsplatser som finns på platsen där Du bor?* testades på försöksgruppen fanns bara alternativen ja/nej. Efter kommentarer från flera i gruppen som sa att de *trodde* att de visste, men att de inte var säkra, kompletterades svarsalternativen med "vet ej" samt ett fält för ytterligare kommentarer. På så vis kan bortfallet av antal respondenter minskas och bastalet därmed höjas. Det kan vara av visst intresse att se om det framkommer reflektioner på det faktum att de lokala begravningsplatserna inte är kända.

Att på ett objektivt sätt i fråga 4.5 *Alternativa spridningssätt* på några få rader beskriva ett förfaringssätt som troligtvis ingen av de tillfrågade har sett, var mycket svårt. Genom att ha med frågan kan man dels få veta vad människor anser om just *detta* förfaringssätt men även väcka en tanke hos dem om att det kan finnas andra, ännu inte tillämpade, förfaringssätt.

ENKÄTEN

Till enkäten bifogades ett missivbrev¹⁰ vilket kan ses i sin helhet i Bilaga 3.

ENKÄTENS LAYOUT.

Den korta tidsrymden mellan kursstart och det datum som enkäten behövde skickas ut, gjorde att författaren inte fullt ut hann sätta sig in i enkätgeneratorns alla möjligheter. Hon kände ex. inte till att det med hjälp av HTML-kod går att påverka layouten. Någon tid till att fördjupa sig i HTML-programmering fanns inte. Hade möjligheten funnits så hade det bland annat lagts in mellanrum mellan alternativen i frågorna 3.2 och 3.3 för att öka läsbarheten. Även den inledande beskrivningen hade redigerats på ett mer tillfredställande sätt.

Efter omständigheterna är författaren nöjd med enkätens slutliga layout.

BEARBETNING OCH ANALYS

Enkätgeneratorn (SLU, 2009) genererar en rapport innehållande frågorna presenterade tillsammans med antal och procentuell fördelning av respondenterna. Från SLU går det även att erhålla databasen i Excel för vidare bearbetning.

¹⁰ **missiv**, benämning redan under medeltiden på ett brev som medföljer en skrivelse och anbefaller denna till mottagaren. (NE missiv, 2009)

VARIABELTYPER

Följande variabeltyper går att använda för bearbetning

- Enkät-id
- Kön
- Ålder
- Födelseland
- Antal år bosatt i Sverige
- Religionens betydelse
- Samfundstillhörighet
- Vistelsefrekvens
- Besöksanledning
- Fysiska platsens betydelse
- Kännedom och besök av lokala begravningsplatser
- Olika faktorerers betydelse för att öka besöksfrekvens
- Olika faktorerers betydelse på platsen
- Olika elements betydelse på platsen
- Olika aktiviteters betydelse för platsen
- Önskemål om egen begravningsmetod och plats
- Önskemål om spridningsmetoder av aska

PUBLICERING

Resultaten från undersökningen redovisas i detta arbete och kommer att publiceras på Epsilon (Epsilon - elektronisk publicering vid SLU, 2009), samt muntligt vid ett slutseminarium på SLU, Alnarp, den 20 januari 2010.

RESULTAT

De 563 respondenternas svar fördelade sig enligt nedan. P.g.a. många av de fria kommentarernas privata karaktär, visas de inte här i sin helhet.

Bakgrundsfrågor

1.1 Är Du * Antal svar en och en: 563

Kvinna	395	70.2 %	
Man	168	29.8 %	

1.2 Hur gammal är Du? * Antal svar en och en: 563

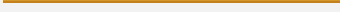
< 20 år	7	1.2 %	
20 - 34 år	150	26.6 %	
35 - 49 år	192	34.1 %	
50 - 65 år	170	30.2 %	
> 65 år	44	7.8 %	

1.3 I vilket land är Du född? * Antal svar en och en: 557

Annat	33	5.9 %	
Sverige	524	94.1 %	

17 olika länder förutom Sverige representerade

1.4 Jag har bott i Sverige * Antal svar en och en: 560

< 3 år	3	0.5 %	
Mellan 3 och 10 år	3	0.5 %	
> än 10 år men inte i hela mitt liv	82	14.6 %	
Alltid	472	84.3 %	

1.5 Hur betydelsefullt är religion för Dig? * Antal svar en och en: 563

Vet ej	4	0.7 %	
Mycket viktigt	79	14.0 %	
Ganska viktigt	99	17.6 %	
Inte särskilt viktigt	224	39.8 %	
Inte alls viktigt	157	27.9 %	

1.6 Vilket av följande stämmer in på Dig? * Antal svar en och en: 563

Vet ej	4	0.7 %	
Jag tillhör Svenska kyrkan	419	74.4 %	
Jag tillhör annat trossamfund - anget vilket i kommentarsfältet	23	4.1 %	
Jag tillhör inget trossamfund	117	20.8 %	

Nuvarande användning av begravningsplatser

2.1 Hur ofta vistas Du på en begravningsplats? * Antal svar en och en: 561

Annat	33	5.9 %	
En eller flera gånger/vecka	24	4.3 %	
En eller flera gånger/månad	129	23.0 %	
Någon gång om året	333	59.4 %	
Det känns inte som om jag har någon anledning att vistas där	30	5.3 %	
Aldrig	12	2.1 %	

2.2 Av vilken anledning besöker Du idag en begravningsplats? * Antal svar en och en: 1400

Annat	62	4.4 %	
Jag besöker en eller flera gravar	334	23.9 %	
Jag sköter en eller flera gravar	106	7.6 %	
Jag promenerar	190	13.6 %	
Jag sitter stilla för att få lugn och ro	82	5.9 %	
Jag cyklar	14	1.0 %	
Jag motionerar	15	1.1 %	
Jag använder begravningsplatsen som genväg	86	6.1 %	
Jag njuter av en vacker plats	195	13.9 %	
Jag följer årstidernas växlingar	58	4.1 %	
Jag kommer för att träffa andra människor	3	0.2 %	
Jag kommer för att minnas dem som inte lever längre	255	18.2 %	

2.3 Är det viktigt att ha en fysisk plats att gå till? * Antal svar en och en: 558

Vet ej	33	5.9 %	
Ja, graven är viktig	157	28.1 %	
Ja, begravningsplatsen är viktig	103	18.5 %	
Ja, men det kan vara vilken begravningsplats som helst	55	9.9 %	
Ja, med det kan vara vilken plats som helst	99	17.7 %	
Nej	111	19.9 %	

2.4 Känner Du till vilka begravningsplatser som finns på platsen där Du bor? * Antal svar en och en: 561

Vet ej	25	4.5 %	
Nej	71	12.7 %	
Ja	465	82.9 %	

2.5 Har Du någon gång varit på den/de begravningsplatser som finns på platsen där Du bor? * Antal svar en och en: 562

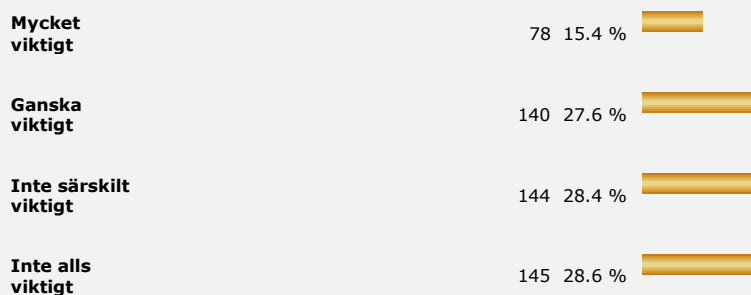
Ja, alla	164	29.2 %	
Ja, någon av dem	222	39.5 %	
Ja, på dem jag känner till	102	18.1 %	
Nej, jag vet inte vilka de är	11	2.0 %	
Nej, jag vet inte var de finns	10	1.8 %	
Nej, jag är inte intresserad av att gå dit	32	5.7 %	
Nej, därför att... Motivera i kommentarsfältet	21	3.7 %	

Framtida önskemål på begravningsplatsen

3.1 Vilket/vilka av nedanstående faktorer skulle få Dig att besöka en begravningsplats oftare? *

- Mera tid

Antal svar: 507

- Bättre uppehålls- och sittmöjligheter

Antal svar: 498

- En mer attraktiv plats ur skönhetssynvinkel

Antal svar: 507

- En intressantare miljö

Antal svar: 498

Mycket viktigt	97	19.5 %	
Ganska viktigt	183	36.7 %	
Inte särskilt viktigt	117	23.5 %	
Inte alls viktigt	101	20.3 %	

- Bättre tillgänglighet

Antal svar: 486

Mycket viktigt	52	10.7 %	
Ganska viktigt	110	22.6 %	
Inte särskilt viktigt	197	40.5 %	
Inte alls viktigt	127	26.1 %	

- Arrangerade kyrkogårdsvandringar

Antal svar: 497

Mycket viktigt	21	4.2 %	
Ganska viktigt	69	13.9 %	
Inte särskilt viktigt	149	30.0 %	
Inte alls viktigt	258	51.9 %	

- Att där finns fler människor i rörelse

Antal svar: 492

Mycket viktigt	28	5.7 %	
Ganska viktigt	73	14.8 %	
Inte särskilt viktigt	152	30.9 %	
Inte alls viktigt	239	48.6 %	

- Att jag kan känna mig tryggare

Antal svar: 489

Mycket viktigt	60	12.3 %	
Ganska viktigt	111	22.7 %	
Inte särskilt viktigt	122	24.9 %	
Inte alls viktigt	196	40.1 %	

- Att jag fick ha med mig hunden

Antal svar: 495

Mycket viktigt	50	10.1 %	
Ganska viktigt	62	12.5 %	
Inte särskilt viktigt	62	12.5 %	
Inte alls viktigt	321	64.8 %	

3.2 Hur viktiga är följande faktorer på begravningsplatsen? *

- Att det finns bra kommunikationer

Antal svar: 526

Mycket viktigt	114	21.7 %	
Ganska viktigt	184	35.0 %	
Inte särskilt viktigt	141	26.8 %	
Inte alls viktigt	87	16.5 %	

- Att det finns bra parkeringsmöjligheter

Antal svar: 534

Mycket viktigt	170	31.8 %	
Ganska viktigt	231	43.3 %	
Inte särskilt viktigt	67	12.5 %	
Inte alls viktigt	66	12.4 %	

- Att det finns bänkar

Antal svar: 540

Mycket viktigt	160	29.6 %	
Ganska viktigt	226	41.9 %	
Inte särskilt viktigt	102	18.9 %	
Inte alls viktigt	52	9.6 %	

- Att det finns bänkar med bord

Antal svar: 523

Mycket viktigt	22	4.2 %	
Ganska viktigt	39	7.5 %	
Inte särskilt viktigt	221	42.3 %	
Inte alls viktigt	241	46.1 %	

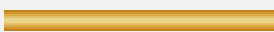

- Att anläggningen är välskött

Antal svar: 544

Mycket viktigt	306	56.3 %	
Ganska viktigt	186	34.2 %	
Inte särskilt viktigt	34	6.3 %	
Inte alls viktigt	18	3.3 %	

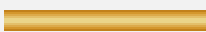

- Att det råder en fridfull stämning

Antal svar: 546

Mycket viktigt	373	68.3 %	
Ganska viktigt	142	26.0 %	
Inte särskilt viktigt	17	3.1 %	
Inte alls viktigt	14	2.6 %	

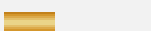
- Att jag kan känna mig trygg

Antal svar: 539

Mycket viktigt	275	51.0 %	
Ganska viktigt	172	31.9 %	
Inte särskilt viktigt	57	10.6 %	
Inte alls viktigt	35	6.5 %	

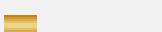
- Att jag kan känna närhet till dem som finns begravda

Antal svar: 533

Mycket viktigt	199	37.3 %	
Ganska viktigt	164	30.8 %	
Inte särskilt viktigt	101	18.9 %	
Inte alls viktigt	69	12.9 %	

- Att planteringarna är varierande och känns omväxlande

Antal svar: 537

Mycket viktigt	151	28.1 %	
Ganska viktigt	219	40.8 %	
Inte särskilt viktigt	122	22.7 %	
Inte alls viktigt	45	8.4 %	

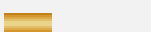

- Att platsen ger möjligheter till vardagsrekreation

Antal svar: 533

Mycket viktigt	112	21.0 %	
Ganska viktigt	186	34.9 %	
Inte särskilt viktigt	139	26.1 %	
Inte alls viktigt	96	18.0 %	

- Att platsen är överskådlig

Antal svar: 530

Mycket viktigt	63	11.9 %	
Ganska viktigt	174	32.8 %	
Inte särskilt viktigt	200	37.7 %	
Inte alls viktigt	93	17.5 %	

- Att platsen är väl skyltad så att det är lätt att hitta

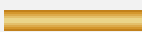

Antal svar: 533

Mycket viktigt	109	20.5 %	
Ganska viktigt	212	39.8 %	
Inte särskilt viktigt	145	27.2 %	

Inte alls viktigt	67	12.6 %	
--------------------------	----	--------	---

- Att det finns toaletter

Antal svar: 536

Mycket viktigt	128	23.9 %	
Ganska viktigt	190	35.4 %	
Inte särskilt viktigt	143	26.7 %	
Inte alls viktigt	75	14.0 %	

- Att det är lätt att ta sig fram

Antal svar: 535

Mycket viktigt	133	24.9 %	
Ganska viktigt	242	45.2 %	
Inte särskilt viktigt	117	21.9 %	
Inte alls viktigt	43	8.0 %	

- Att det finns arrangerade kyrkogårdsvandringar

Antal svar: 529

Mycket viktigt	15	2.8 %	
Ganska viktigt	55	10.4 %	
Inte särskilt viktigt	184	34.8 %	
Inte alls viktigt	275	52.0 %	

- Att det finns människor i rörelse

Antal svar: 530

Mycket viktigt	28	5.3 %	
Ganska viktigt	113	21.3 %	
Inte särskilt viktigt	203	38.3 %	
Inte alls viktigt	186	35.1 %	

- Att det finns en kyrka eller annan religiös byggnad i anslutning till platsen

Antal svar: 531

Mycket viktigt	46	8.7 %	
Ganska viktigt	100	18.8 %	

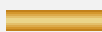
Inte särskilt viktigt 175 33.0 %

Inte alls viktigt 210 39.5 %

- Att det finns en lokal för ceremonier i anslutning till platsen

Antal svar: 531

Mycket viktigt 63 11.9 %

Ganska viktigt 129 24.3 %

Inte särskilt viktigt 163 30.7 %

Inte alls viktigt 176 33.1 %

- Att det finns god belysning

Antal svar: 536

Mycket viktigt 209 39.0 %

Ganska viktigt 208 38.8 %

Inte särskilt viktigt 72 13.4 %

Inte alls viktigt 47 8.8 %

- Att platsen är estetiskt tilltalande, vacker

Antal svar: 540

Mycket viktigt 328 60.7 %

Ganska viktigt 162 30.0 %

Inte särskilt viktigt 31 5.7 %

Inte alls viktigt 19 3.5 %

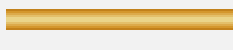
- Att det är tillåtet att ha med hund

Antal svar: 536

Mycket viktigt 55 10.3 %

Ganska viktigt 71 13.2 %

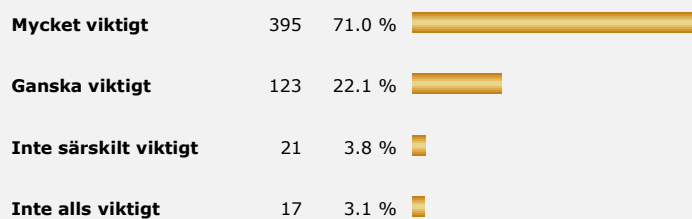
Inte särskilt viktigt 104 19.4 %

Inte alls viktigt 306 57.1 %

3.3 Följande element kan förekomma på en begravningsplats. Hur viktigt är det för Dig att de finns med? *

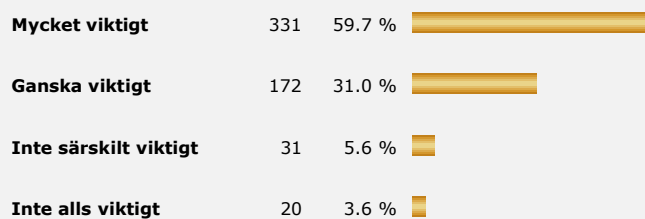
- Träd

Antal svar: 556

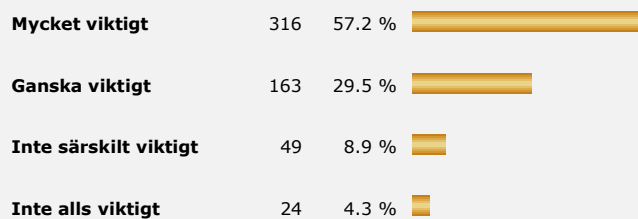
- Buskar

Antal svar: 554

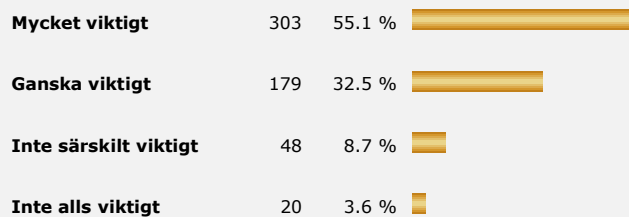
- Städsegröna växter (gröna året runt)

Antal svar: 552

- Vårblommande lökväxter

Antal svar: 550

- Perenner (Växter som återkommer år efter år)

Antal svar: 552

Mycket viktigt	281	50.9 %	
Ganska viktigt	191	34.6 %	
Inte särskilt viktigt	57	10.3 %	
Inte alls viktigt	23	4.2 %	

- Sommarblommor

Antal svar: 545

Mycket viktigt	243	44.6 %	
Ganska viktigt	180	33.0 %	
Inte särskilt viktigt	91	16.7 %	
Inte alls viktigt	31	5.7 %	

- Vackra höstfärger

Antal svar: 552

Mycket viktigt	311	56.3 %	
Ganska viktigt	182	33.0 %	
Inte särskilt viktigt	37	6.7 %	
Inte alls viktigt	22	4.0 %	

- Vatteninstallationer (Ex. damm, bäck, vattensulptur etc.)

Antal svar: 546

Mycket viktigt	123	22.5 %	
Ganska viktigt	179	32.8 %	
Inte särskilt viktigt	181	33.2 %	
Inte alls viktigt	63	11.5 %	

- Skulpturer

Antal svar: 546

Mycket viktigt	50	9.2 %	
Ganska viktigt	113	20.7 %	
Inte särskilt viktigt	239	43.8 %	
Inte alls viktigt	144	26.4 %	

- Religiösa symboler

Antal svar: 543

Mycket viktigt	29	5.3 %	
Ganska viktigt	99	18.2 %	
Inte särskilt viktigt	210	38.7 %	
Inte alls viktigt	205	37.8 %	

- Planteringar som efterliknar naturen (Ex. skog, bryn, äng, strand etc.)

Antal svar: 543

Mycket viktigt	101	18.6 %	
Ganska viktigt	192	35.4 %	
Inte särskilt viktigt	186	34.3 %	
Inte alls viktigt	64	11.8 %	

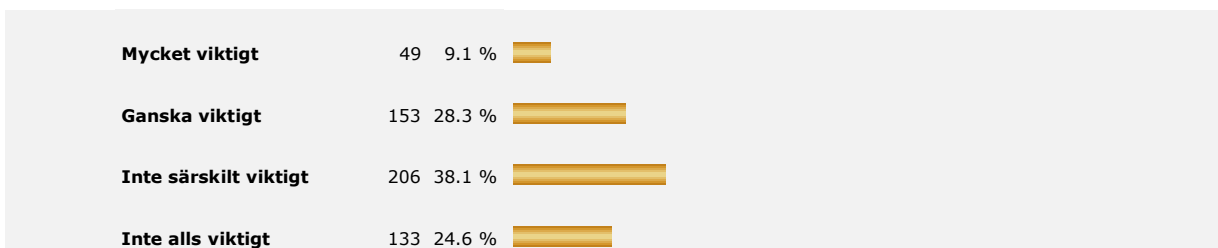
- Tak över delar av minneslunden

Antal svar: 542

Mycket viktigt	41	7.6 %	
Ganska viktigt	106	19.6 %	
Inte särskilt viktigt	226	41.7 %	
Inte alls viktigt	169	31.2 %	

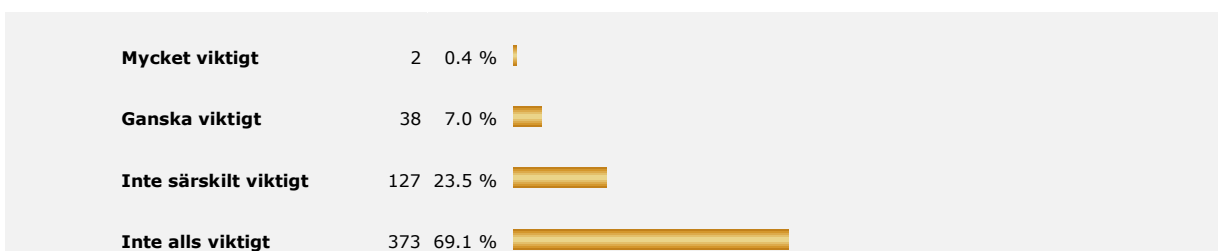
- Tak/skydd mot väder och vind

Antal svar: 541

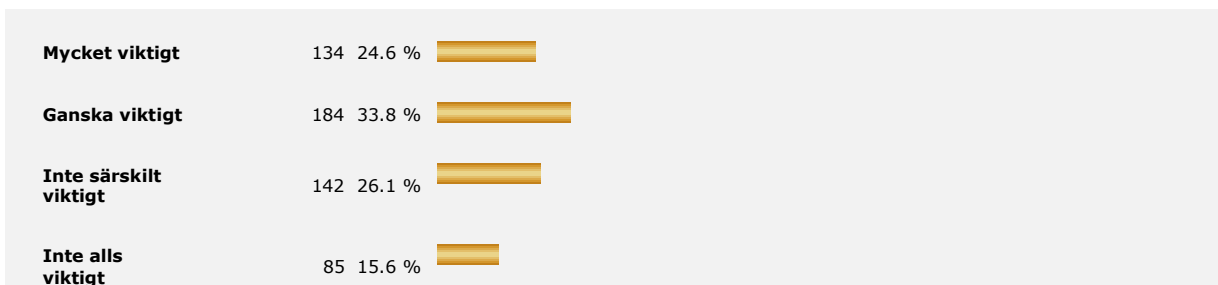
- Servering

Antal svar: 540

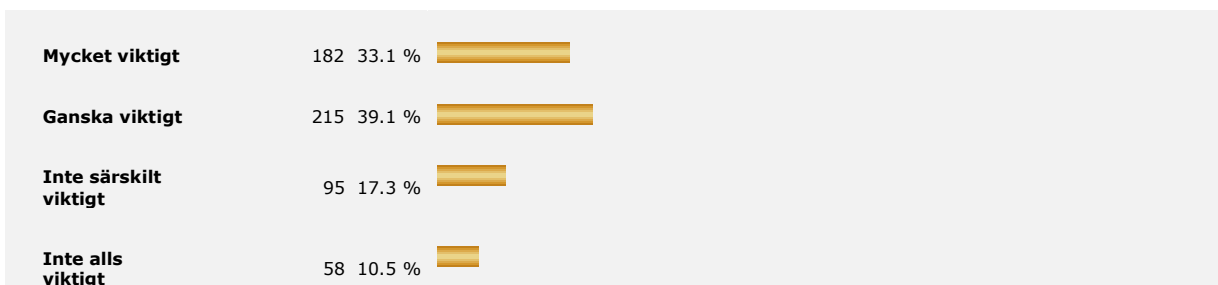
- Toaletter

Antal svar: 545

- Sittplatser

Antal svar: 550

- Utrymmen för enskildhet

Antal svar: 543

Mycket viktigt	156	28.7 %	
Ganska viktigt	202	37.2 %	
Inte särskilt viktigt	112	20.6 %	
Inte alls viktigt	73	13.4 %	

- Annat - utveckla i kommentarfältet

Antal svar: 227

Mycket viktigt	21	9.3 %	
Ganska viktigt	7	3.1 %	
Inte särskilt viktigt	17	7.5 %	
Inte alls viktigt	182	80.2 %	

3.4 Vilka aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, tycker Du att det skulle kunna finnas utrymme för på begravningsplatsen? * Antal svar en och en: 1483

Annat	29	2.0 %	
Vet ej	79	5.3 %	
Meditation	352	23.7 %	
Samtal	250	16.9 %	
Konserter	114	7.7 %	
Utställningar	112	7.6 %	
Teaterföreläsningar	54	3.6 %	
Installationer	129	8.7 %	
Kyrkogårdsvandringar	191	12.9 %	
Lek	62	4.2 %	
Picknick	111	7.5 %	

Önskemål om min egen gravplats

4.1 När jag dör * Antal svar en och en: 558

Vet ej	64	11.5 %	
Vill jag bli kremerad	293	52.5 %	
Vill jag bli jordbegravd	61	10.9 %	
Vill jag bli frystorkad (ännu ej godkänd metod)	67	12.0 %	
Det får mina efterlevande bestämma	73	13.1 %	

4.2 Jag vill att min gravplats skall vara * Antal svar en och en: 549

Vet ej	53	9.7 %	
Anonym	119	21.7 %	
Tydligt utmärkt	180	32.8 %	
Det får mina efterlevande bestämma	197	35.9 %	

4.3 Jag skulle vilja att askan efter min kropp * Antal svar en och en: 444

sprids i havet	53	11.9 %	
sprids i naturen	170	38.3 %	
urnsätts i familjegrav	109	24.5 %	
urnsätts i en ny grav	43	9.7 %	
urnsätts i en urngravplats	66	14.9 %	
placeras i ett kolumbarium	3	0.7 %	

4.4 Jag skulle vilja att askan efter min kropp * Antal svar en och en: 258

sprids i minneslund	145	56.2 %	
grävs ner i minneslund	113	43.8 %	

4.5 Alternativa spridningssätt * Antal svar en och en: 518

Vet ej	148	28.6 %	
Nej	188	36.3 %	
Ja	182	35.1 %	

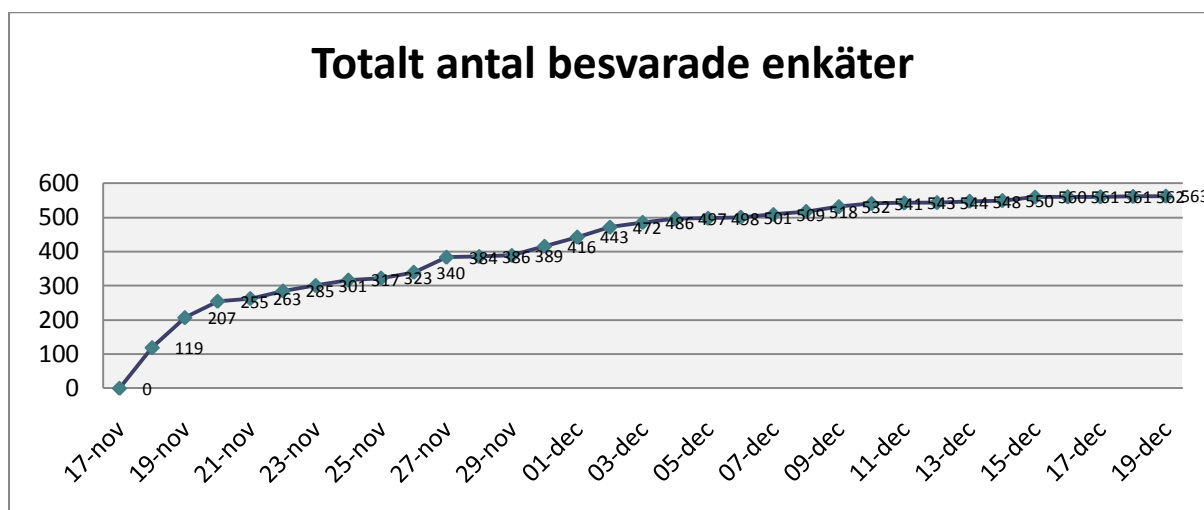
Övrigt

5.1 Om Du har ytterligare kommentarer så uppskattar jag om Du vill dela med Dig av dem här.

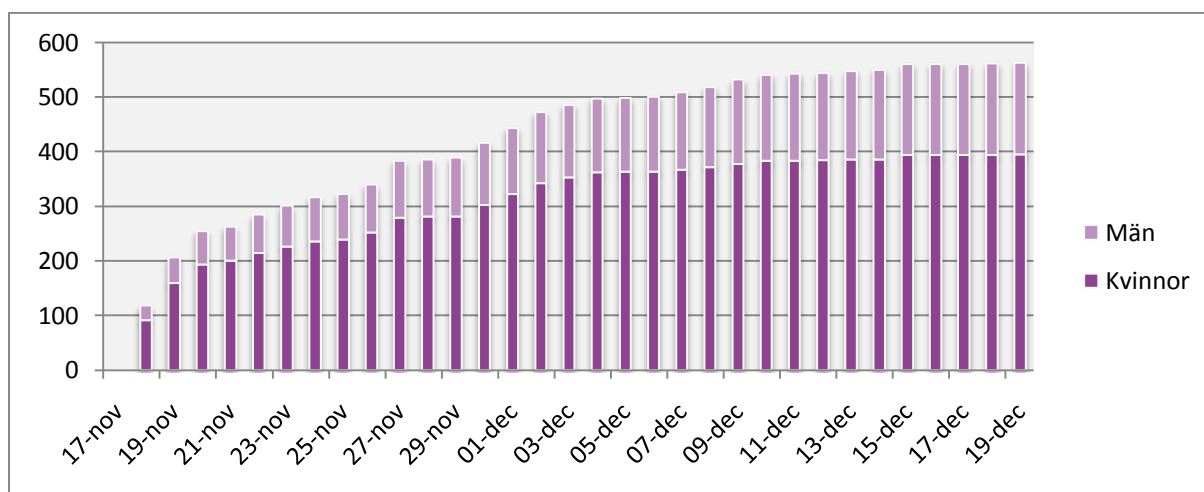
253 Kommentarer

ANALYS

Under perioden 17 november – 19 december 2009 besvarade 563 personer, respondenter, enkäten. De totalt 66 frågorna genererade 36 039 svar och 1 002 kommentarer, se Bilaga 5 Svarsredovisning. Inom de två första dygnen hade över 200 svar kommit in (Figur 10).

Figur 10 Antal besvarade enkäter under perioden 17 nov - 19 dec

Figur 11 Respondenternas könsfördelning

Sveriges befolknings fördelning på kön och ålder, procent av alla						
Åldersgrupp	Män	Procent	Kvinnor	Procent	Total	Procent
< 20 år	1 120 240	12,1%	1 061 645	11,5%	2 181 885	23,7%
20 - 34 år	877 630	9,5%	839 196	9,1%	1 716 826	18,6%
35 - 49 år	964 403	10,5%	929 588	10,1%	1 893 991	20,5%
50 - 65 år	959 653	10,4%	950 923	10,3%	1 910 576	20,7%
> 65 år	662 291	7,2%	854 710	9,3%	1 517 001	16,5%
TOTALT	4 584 217	49,7%	4 636 062	50,3%	9 220 279	100,0%

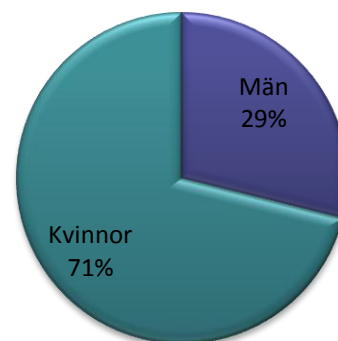
Tabell 1 (SCB Livslängdstabell för 2008 uppdelat på män och kvinnor, 2009)

En komplett redovisning av hur respondenterna svarade återfinns i kapitel Resultat på sidan 20.

Det förväntades inte att utfallet av antalet respondenter skulle bli så högt som det visade sig. För att göra materialet den rättvisa det förtjänar, har författaren därför valt att enbart penetrera ett urval av frågorna i detta arbete.

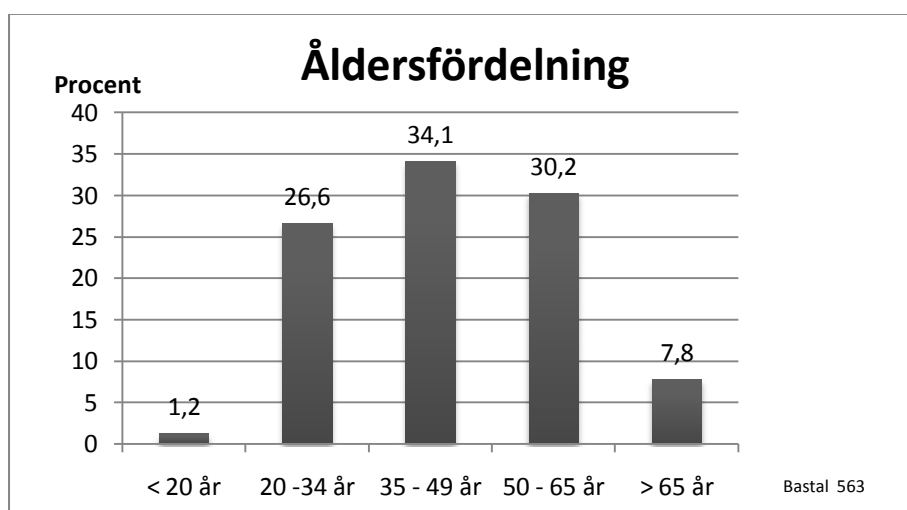
BAKGRUNDSFRÅGOR

Totalt besvarades 563 enkäter i undersökningen. 71 % av dessa var kvinnor. Att andelen kvinnor är större än antalet män, var väntat (Figur 11). Trost menar att kvinnor praktiskt taget alltid uppvisar större svarsfrekvens i enkätundersökningar än vad männen gör (Trost, 1994, s. 114). Då det totala antalet besvarade enkäter är så här pass stort, skulle ett vägningsförfarande kunna användas för att få en mer representativ bild av hela populationen i Sverige (Tabell 1 (SCB Livslängdstabell för 2008 uppdelat på män och kvinnor, 2009)). Denna analys är dock inte aktuell då den inte rymms inom ramen för detta arbete.

Bastal 563

Figur 12 Könsfördelning

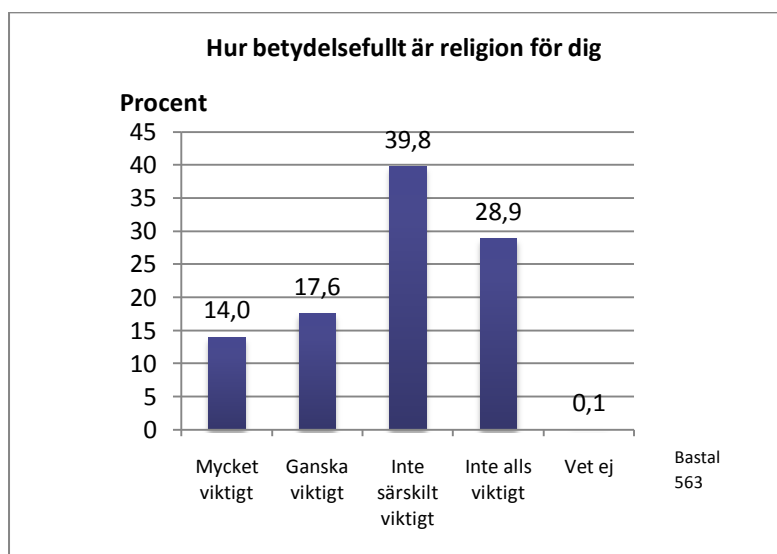
Bastal 563

Figur 13 Åldersfördelning

Av Figur 13 Åldersfördelning framgår att 90,9 % av respondenterna befinner sig i åldersintervallet 20 – 65 år medan 7,8 % är > 65 år. Endast 1,2 % är < 20 år. Det råder ett externt bortfall i åldersgruppen < 20 år vilket kan ha olika orsaker.

- De var underrepresenterade redan i första utskicksledet
- *"har inte precis tänkt på detta då jag bara är 19 år..."* Denna åldersgrupp känner att frågeställningen inte är aktuell (Om jag dör... i stället för när jag dör) eller tror att de p.g.a. sin ålder inte kan ha synpunkter i ämnet.

Det andra externa bortfallet, i åldersgruppen > 65 år, var väntat då användningen av internet i denna grupp är väsentligt mindre än i de andra grupperna.

Figur 14 Religionens betydelse

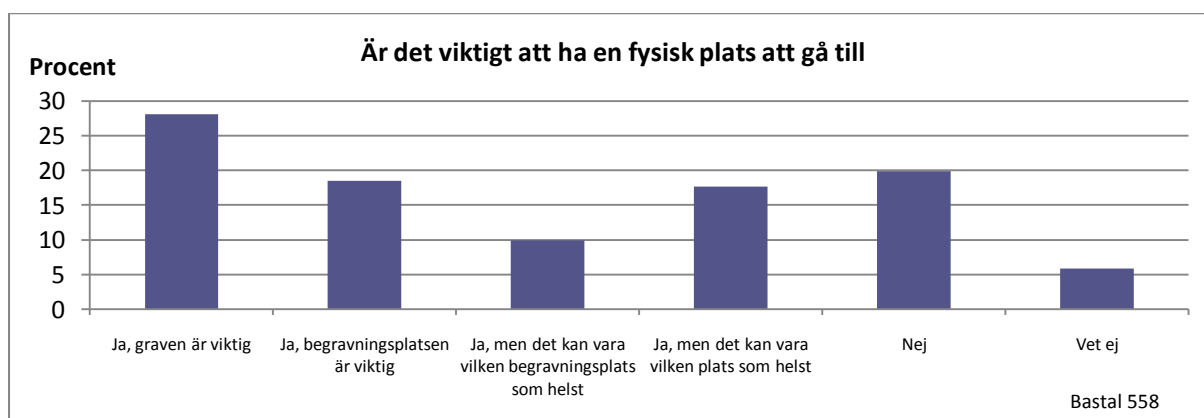
Begravningsplatsen skall tjäna alla människor oavsett livsåskådning eller religion. Enligt tradition är de allra flesta gravplatserna idag inom Svenska kyrkans huvudmannaskap. Det är intressant att se att för 67,7 % av de tillfrågade så är religion inte särskilt eller inte alls viktigt. Ändå tillhör 74,4 % av respondenterna Svenska kyrkan. (Figur 14)

NUVARANDE ANVÄNDNING AV BEGRAVNINGSPLATSER

Majoriteten (59,4 %) säger att de besöker begravningsplatser någon gång om året. Av svaren framkommer att antalet besök dels beror på närheten till de egna anhörigas gravar och antal år sedan dödsfallet, men även på begravningsplatsens attraktionskraft. De fyra främsta anledningarna till besöken är:

1. Jag besöker en eller flera gravar (29,3 %)
2. Jag kommer för att minnas dem som inte lever längre (18,2 %)
3. Jag njuter av en vacker plats (13,9%)
4. Jag promenerar (13,6 %)

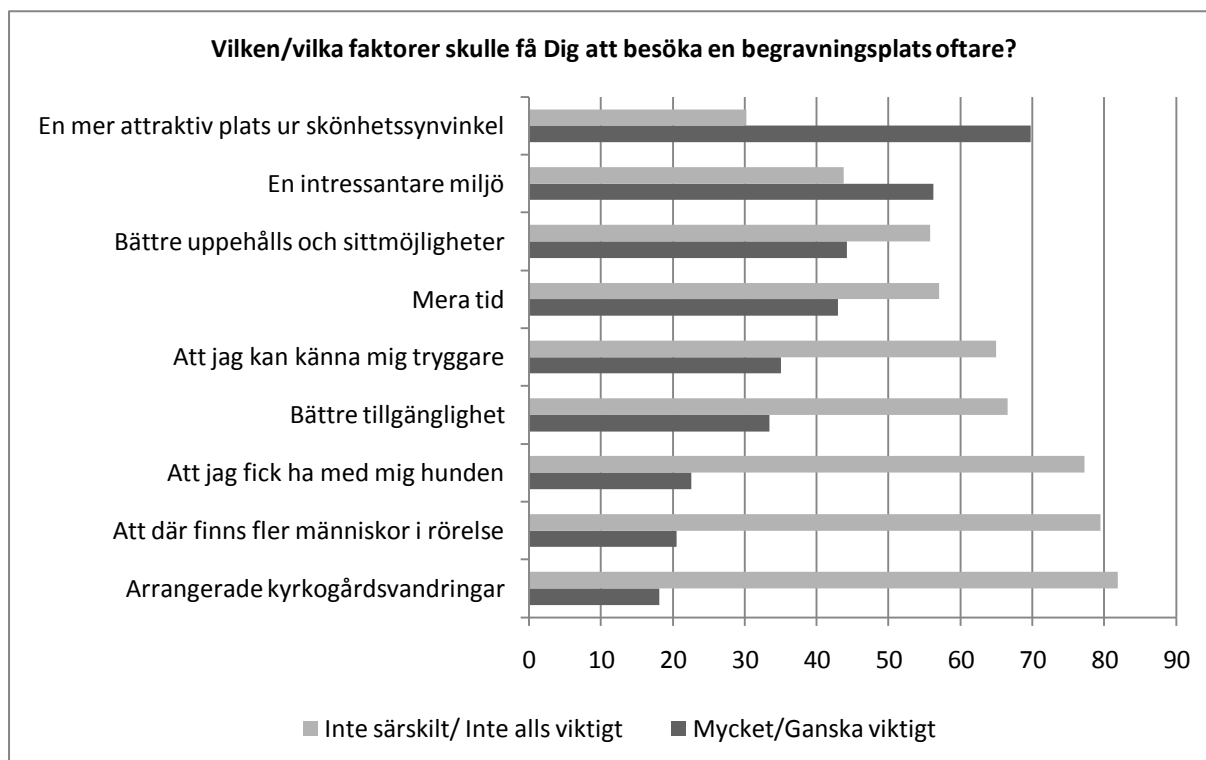
Undersökningen visar alltså att begravningsplatsen fyller flera syften. Som den historiska tillbakablicken i arbetets början beskrev, så ingår nu återigen begravningsplatserna i våra stadsmiljöer där de även tjänar som park och rekreationsområden. Miljöaspekten, se sidan 7, att platsen fungerar som "stadens lunga" som renar dålig luft, filtrerar ytvatten och ger ett bättre klimat, blir allt mer viktig.

Figur 15 Den fysiska platsens betydelse

Samtidigt visar studien (se Figur 15 Den fysiska platsens betydelse) att begravningsplatsen i sig upplevs som viktig. Summan av de tre första staplarna, de som poängterar platsens betydelse, är 56,5 %. Endast 19,9 % anser att en fysisk plats inte har någon betydelse alls. 32,8 % vill också att deras egen framtida gravplats skall vara tydligt utmärkt, vilket kommer efter att de efterlevande får bestämma (35,9 %). Endast en dryg femtedel (21,7 %) vill att gravplatsen ska vara anonym.

FRAMTIDA ÖNSKEMÅL PÅ BEGRAVNINGSPLATSEN

Figur 16 Faktorer som kan öka besöksfrekvensen

Av de faktorer som skulle få människor att besöka begravningsplatserna oftare (Figur 16) är en mer attraktiv plats ur skönhetssynvinkel och en intressantare miljö, de som anses mest avgörande. På tredje plats kommer bättre uppehålls och sittmöjligheter. De fem faktorer som upplevs som mest viktiga¹¹ på en begravningsplats är:

1. Att det råder en fridfull stämning (94,3 %)
2. Att platsen är estetiskt tilltalande, vacker (90,7 %)
3. Att anläggningen är välskött (90,5 %)
4. Att jag kan känna mig trygg (82,9 %)
5. Att det finns god belysning (77,8 %)

Av aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, som det skulle kunna finnas utrymme för är de viktigaste:

1. Meditation (23,7 %)
2. Samtal (16,9 %)
3. Kyrkogårdsvandringar (12,9 %)

Ovanstående faktorer och aktiviteter kan jämföras med de fem viktigaste behoven som vi, enligt Sandell, behöver få tillfredsställda vid våra besök (Sandell, Kyrkogården - en plats för de levande, 2009):

- Frid
- Trygghet
- Närhet
- Natur
- Aktivitet

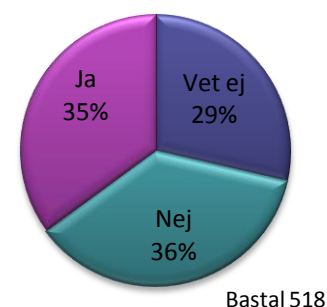
¹¹ Sammanlagt värde av *Mycket viktigt* och *Ganska viktigt*

DISKUSSION

Det finns ett behov av att blicka bakåt och förstå de sammanhang vilka förklarar varför inte utvecklingen av begravningsplatser följer samma förnysetakt som samhället i övrigt. Det var därför intressant att ställa frågan om det nya, alternativa spridningssättet som beskrivs på sidan 10. Det var också denna fråga som genererade flest kommentarer (130 st).

Som synes av Figur 17 är svaren mycket jämnt fördelade på de tre alternativen. Kommentarererna är varierande från *makabert* och *vulgärt* till *vackert*, *stilfullt* och *symboliskt*. En del har svårt att se det framför sig och poängterar att det är viktigt att både ceremonin och "fontänen" i sig är vacker. Ceremonins betydelse och de anhörigas medverkan betonas som viktiga vid spridning över huvud taget. I undersökningen uttrycker ett flertal av respondenterna förvåning över att anhöriga inte kan vara med vid gravsättning i minneslund. Flera känner inte heller till att askan oftare grävs ner än sprids.

Alternativa spridningssätt

Figur 17 Alternativa spridningssätt

VARIATION

Den stora variationen av gravar inom en och samma begravningsplats, från de övervuxna och bortglömda till de otroligt påkostade monumenten, var påtaglig i såväl Budapest som i London. På en begravningsplats i Budapest förundrades vi över hur stora outnyttjade områden det fanns, ändå tills vi upptäckte att den snåriga skogen redan använts och var full av förfallna gravvårdar. Denna syn av övergripande vanvård/brist på underhåll, har jag hittills aldrig mött i Sverige. I takt med att andelen kremationer fortfarande ökar, och storleken på gravar därmed minskar, kan man tänka sig att dessa problem med tiden avtar. I Sverige är dessutom gravrätten begränsad (BL 7 kap §§ 5-6) vilket innebär att äldre gravrätter återlämnas vilket inte alltid är fallet i vare sig Ungern eller i England. De tomma ytor som uppstår där gravrätterna återlämnats torde med fördel kunna användas för att skapa ytterligare variation inom platsen.

Ett visst mått av "förfall" behöver inte upplevas negativt. De halvt igenvuxna kvarteren på kyrkogårdarna i Highgate ger snarare ett romantiskt, förtrollande och fridfullt intryck som svarar väl mot de behov av frid, närhet och natur som jag tidigare konstaterat (Sandell, Kyrkogården - en plats för de levande, 2009) behöver uppfyllas. Samtidigt som båda kyrkogårdarna fortfarande fungerar som aktiva begravningsplatser, så är det många turister som söker sig hit för att ta del av historien och njuta av atmosfären på "den mest magiska platsen i London". De guidade turerna är mycket välbesökta och uppskattade. Intäkterna från dessa turer går oavkortat till underhåll och restaurering.

Man kan fråga sig om det sätt, att på ideell bas driva skötsel och underhåll av begravningsplatser som man gör i Highgate, är applicerbart i Sverige. Inte i dagsläget eftersom det är huvudmannen, vanligen Svenska kyrkan, som bär ansvaret (BL 2 kap § 1). Att enskilda föreningar eller studiecirkelar däremot engagerar sig i begravningsplatsernas historia och kultur skulle däremot kunna öka intresset och engagemanget för platserna. Med tanke på de svar och kommentarer som enkäten visar, är jag övertygad om att s.k. "Kyrkogårdsturism" har en potential. Av de aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, som det skulle kunna finnas utrymme för, rangordnar respondenterna Kyrkogårdsvandringar på tredje plats (12,9 %).

Att inom en och samma begravningsplats kombinera olika miljöer torde vara det optimala. Ett exempel på detta möter besökaren på Næstveds Östra kyrkogård i Danmark. Här har väl avgränsade kvarter med sinsemellan olika teman länkats samman för att kunna tillfredsställa olika smakriktningar. Jag reagerade dock

över det stora träkorset i minneslunden och fann det förvånade då både olika samfundstillhörigheter och icke troende skall kunna känna sig bekväma med att begravas här.

PLATSENS BETYDELSE

Som tidigare redovisats så anser mer än hälften av de tillfrågade att graven och begravningsplatsen har en stor betydelse. Det ska vara en estetiskt tilltalande och välskött plats där det råder en fridfull stämning. Vad som då förvånade mig var att så många överlåter beslutet kring sin egen död åt sina efterlevanden. Anledningen till att jag förvånas är de erfarenheter jag har som begravningsentreprenör. Då upplevde jag att anhöriga kände en stor trygghet om den avlidne själv berättat och/eller skrivit hur han/hon ville ha det ordnat efter sin död, en lättnad att slippa att ta beslut som kanske skulle bli "fel". Det är inte bara ungdomar som resonerar om jag dör. Ämnet är inte tabubelagt men kanske förhåller det sig så att om man inte talar döden, så håller man den på avstånd? Det framkommer i enkätsvaren att ämnet upplevs som viktigt och intressant – man vill veta mer.

NYHETER

Av de ungerska begravningsplatserna som jag besökte under sommaren 2009, är det askspridningsanordningen på Kerepesikyrkogården i Budapest som gjorde störst intryck. I brist på ett bättre namn kallar jag anordningen för "fontänen". När jag först hörde talas om metoden så kände jag mig ytterst tveksam. Det lät en aning spektakulärt och jag ifrågasatte om det verkligen skulle kännas som ett värdigt sätt. Efter att ha fått anläggningen demonstrerad (utan fylld urna) så är jag odelat positiv. För mig var det flera viktiga element som samverkade: Askan med hjälp av *eld* och *luft*, det livgivande *vattnet*, återgången till *jorden*, vacker musik och den omgivande naturen i parken. Att askan verkligen rann ner och hamnade i minneslunden var påtagligt. I traditionella minneslundar, där man inte tillåts närvara då askan sänks, känns närvaron mer abstrakt. En förutsättning är naturligtvis att hela anläggningen och den omgivande minneslunden hålls i ett oklanderligt skick.

Med reservation för att jag inte i detalj känner till tekniken som används, ser jag dock en fördel i att denna minneslund inte kan bli fullbelagd. Detta problem uppstår i traditionella minneslundar där man inte alltid kan gravsättas i den minneslund man önskar.

VERKTYG & METOD

Att använda SLU's enkätgenerator (SLU, 2009) har haft både för- och nackdelar. Till fördelarna hör:

- Verktöget är lätt att komma igång och arbeta med.
- Direkt förhandsgranskning under frågekonstruktionen.
- Lätt att följa upp under pågående enkät.

Nackdelarna som upplevts är:

- Ingen användarmanual.
- Ingen möjlighet att redigera texterna.
- Databasen i excelformat måste beställas och går inte att bearbeta utan omfattande redigerings- och konverteringsarbete.

Det är förvisso lätt att komma igång och arbeta i verktöget men det blir en s.k. *Trial and Error*¹² process. "Ta dig gärna tid och "lek" med enkätgeneratören, skapa en enkät, svara på den, kolla igenom på vilka sätt resultaten kan presenteras" är tipset som ges och tiden för detta ska inte underskattas!

¹² Försök och misstag

Att använda den s.k. snöbollsmetoden (Trost, 1994, s. 28) med början i befintliga nätverk, har fungerat över all förväntan. Kommentarfälten har upplevts mycket positivt, flera har skrivit att det är viktigt att kunna förklara sig. Man har ofta förklarat sig utförligt, själva utvecklat frågorna och delat med sig av egna erfarenheter. De har gett mycket feedback, även nya idéer till nya och framtida arbeten.

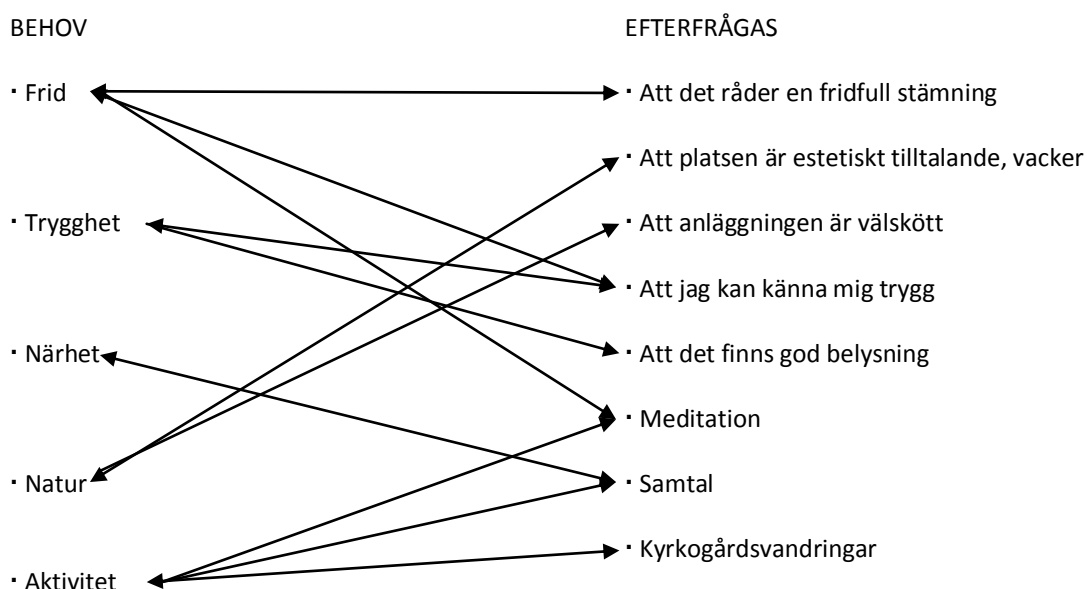
Frågorna har upplevts som *"bra och konkreta som ger en hel del att tänka på"*. Att ämnet berör och engagerar är tydligt. Flera personer har hört av sig via mail under tiden med ytterligare synpunkter och många har anmält intresse av att ta del av resultatet.

Jag kan tänka mig att använda både verktyget och metoden fler gånger. Det jag skulle göra annorlunda är:

- Lägga ner ännu mer tid på frågekonstruktionen än vad som gavs utrymme för i detta arbete.
- Göra en hel testomgång, inklusive analys, av enkäten innan den publiceras.
- Antalet frågor, deras bredd och djup, har gett så otroligt mycket mer material än vad som kan tas om hand i en C-uppsats. Fördelen är att nu finns materialet som i framtiden kan bearbetas på olika sätt och i olika syften. Det är inte troligt att gensvaret skulle varit lika stort om frågorna delats upp i ett flertal olika enkäter.
- Tiden har varit den begränsande faktorn. Under den tid under vilken enkäten publicerades, c:a en månad, kunde ingen bearbetning av materialet göras vilket upplevdes frustrerande.

SLUTSATSER

Det råder ingen tvekan om att det råder ett samband mellan de behov som kartlades i förstudien till detta arbete (Sandell, Kyrkogården - en plats för de levande, 2009) och vad som framkommit i enkäten som efterfrågat av kunden:

Det stora gensvaret på enkäten förklaras av att ämnet berör och upplevs som både intressant och viktigt. Flera användningsområden, förutom själva begravningsverksamheten, har framkommit som styrker att begravningsplatserna bl.a. kan användas till rekreation och förebyggande återhämtning. Att platsen hålls välskött och är estetiskt tilltalande, har belagts. Då varken begravningsavgifterna eller skötselintäkterna täcker den viktiga utvecklingen av begravningsplatserna, är det viktigt att markera ett kollektivt ansvar för platsernas kulturarv. Detta sker genom att avsätta skattemedel som en samhällsekonomisk investering för underhåll och utveckling.

Huvudmannen för begravningsplatsen kan genom att föra en fortlöpande dialog med invånarna öka intresset för frågorna och platsen. Detta skulle även medföra ett mer naturligt förhållningssätt både till döden och till de döda. Med ökad kunskap följer en ökad respekt varför dialogen även torde bidra till att stärka den kollektiva ansvarskänslan. Kunskap och respekt leder till att aktiviteter som rån, överfall och vandalisering skulle kunna minska.

Vi upplever frid på en plats som känns harmonisk för oss. Begreppet är subjektivt och begravningsplatser bör därför erbjuda ett bredare utbud av miljöer än vad som görs idag. Då skulle platserna bättre svara till de olika preferenser som framkommit i denna undersökning. För att åstadkomma detta måste man vara lyhörd och utforma gestaltningen med stor respekt för både levande och döda.

Respondenterna är positiva till större delaktighet vid askspridning och då över en tredjedel även ställer sig positiva till det nya askspridningsalternativet, torde detta tala för att tekniken skulle kunna genomföras i praktiken.

LITTERATURFÖRTECKNING

Highgate Cemetery - 19th-century. (2009). Hämtat från Highgate Cemetery: <http://www.highgate-cemetery.org/index.php/19th-century> den 02 December 2009

Begravningslag (1990:1144). (1990). *Begravningslagen (1990:1144)*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Ejlertsson, G. (1996). *Enkäten i praktiken - en handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Epsilon - elektronisk publicering vid SLU. (den 19 November 2009). Hämtat från SLU - webbplats: <http://epsilon.slu.se/> den 26 November 2009

FOHC. (2008). *FOHC Annual review 2007/2008*. London: FOHC Trust.

Hamburger friedhöfe. (2009). Hämtat från Cemeteries of Hamburg online - Ohlsdorf Cemetery: <http://www.friedhof-hamburg.de/index.php?id=61> den 29 November 2009

Highgate Cemetery - The 20th Century. (2009). Hämtat från Highgate Cemetery : <http://www.highgate-cemetery.org/index.php/20th-century> den 02 December 2009

Highgate Cemetery Ltd. (2005). *In Highgate Cemetery*. London, England: Basildon Printing Company Ltd.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. (den 30 Juni 1988). *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.* Stockholm, Sverige: Kulturdepartementet.

Lundquist, K. (1992). Från beteshage till trädgård - kyrkogårdens historia. i E. Bucht (Red.), *Kyrkogårdens gröna kulturarv* (ss. 12-34). Alnarp: Movium.

NE begravningsplats. (den 22 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://www.ne.se/lang/begravningsplats> den 22 November 2009

NE benhus. (den 26 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://ne.se/benhus> den 26 November 2009

NE hällkista. (den 26 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: [http://ne.se/kort/hällkista](http://ne.se/kort/hallkista) den 26 November 2009

NE kolumbarium. (den 29 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://ne.se/kort/kolumbarium> den 29 November 2009

NE kund. (den 22 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://www.ne.se/sve/kund#> den 22 November 2009

NE missiv. (den 26 November 2009). Hämtat från Nationalencyklopedin • Ordbok: <http://ne.se/kort/missiv> den 26 November 2009

Sandell, A. (Mars 2009). *Kyrkogården - en plats för de levande*. Hämtat från Epsilon: http://stud.epsilon.slu.se/157/1/sandell_a_090908.pdf den 20 November 2009

Sandell, A. (Juni 2009). *Kyrkogården - en samhällsekonomisk investering*. Opublicerad uppsats, SLU Sveriges lantbruksuniversitet, Kyrkogårdsförvaltning 15 hp.

SCB Livslängdstabell för 2008 uppdelat på män och kvinnor. (den 18 Maj 2009). Hämtat från SCB Statistiska centralbyrån: http://www.scb.se/Pages/ProductTables____25795.aspx den 10 December 2009

SLU. (den 21 November 2009). *Enkätgenerator*. Hämtat från Enkätgenerator: <http://enkater.slu.se/index.cfm>
den 21 November 2009

Sörensen, A.-B. (2006). Kyrkogården - ett grönt kulturarv. i L. Åkesson (Red.), *Inför DÖDEN* (ss. 167-217).
Höganäs: Edition Andersson AB.

Sörensen, A.-B. (2003). *Kyrkogården i framtiden - ur ungdomars perspektiv*. SLU, Alnarp: Movium Rapport nr 2.

Trost, J. (1994). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Worpole, K. (2003). *LAST LANDSCAPES The architecture of the cemetery in the west*. London: Reaktion Books Ltd.

BILAGOR

BILAGA 1 UR KYRKOGRÅRDEN – EN PLATS FÖR DE LEVANDE (SANDELL, KYRKOGRÅRDEN - EN PLATS FÖR DE LEVANDE, 2009)

SLUTSATSER

För att uppnå syftet att klargöra de behov vi behöver få tillfredställa vid våra kyrkogårdsbesök, samt vilka faktorer som påverkar dessa, ställde jag mig inför denna studie frågan vilka möten som sker på kyrkogården.

De fem viktigaste behoven kan sammanfattas i punktform:

- Frid
- Trygghet
- Närhet
- Natur
- Aktivitet

Dessa behov ska uppfyllas genom de möten som sker

- Med platsen och naturen där
- Med den avlidne
- Med minnen
- Med känslor
- Med personal
- Med andra besökare

Faktorena återfinns då mötena på något sätt resulterar i att behoven fylls.

Frid upplever vi på en plats som känns harmonisk för oss. Begreppet är subjektivt varför utformningen av en begravningsplats måste kunna erbjuda ett **bredare utbud av olika miljöer** än vad den gör idag. För att åstadkomma detta måste man vara lyhörd för människors preferenser och utforma gestaltningen med stor **respekt** för både levande och döda.

Trygghet känner vi när inte behöver vara rädda, oroa oss för att hitta eller att komma till. **Tillgänglighet** och **skyltning** måste förbättras. Det **bemötande** som anställda på platsen ger oss bidrar också i hög grad till hur pass trygga vi känner oss. Personalen på kyrkogården behöver alltså en **adekvat utbildning** och ett **bra stöd från sin arbetsledning**, faktorer som på sikt även bidrar till att statusen i yrket höjs.

Begreppen frid och trygghet är intimt förknippade med, och avhängiga av, varandra. När vi upplever dem kan vi med tillförsikt konfrontera de minnen och känslor som möter oss vid besöket.

Närhet till de avlidna kan vi känna om ovanstående uppfyllts och vi känner oss bekväma på platsen.

Att uppleva **närhet till andra besökare** är idag svårare eftersom gemensamma mötesplatser i trivsamt atmosfär saknas. Det krävs inte bara **fler sittplatser** utan även bord där vi kan ställa ner en kaffekopp eller lägga ifrån oss en bok eller ett handarbete. Ett **bord omgivet av sittplats signalerar mötesplats**, en plats för **gemensamma aktiviteter**, vilket borde vara något att uppmuntra på kyrkogårdarna.

Vårt behov av **natur** kan inte nog understrykas. Även här är det ett **bredare utbud av olika miljöer** som måste eftersträvas. Att i en urban miljö erbjuda naturupplevelser är inte bara **föredömligt och klimatsmart** utan också en god investering ur **hälsoaspekt** och ett sätt att ta **samhällsansvar**.

Enklare **aktiviteter** bidrar till återhämtning från mental trötthet då ingen riktad uppmärksamhet används. Den spontana uppmärksamheten som tas i anspråk är däremot positiv för återhämtningen samtidigt som den underlättar sorgbearbetningen.

BILAGA 2 ENKÄT

Enkät

lördag 21 nov 2009

Kundens användning av begravningsplatsen

Beskrivning

Målet med denna undersökning är att få veta vilka faktorer som påverkar användningen av begravningsplatsen. På vilket sätt används begravningsplatserna idag? Vilka önskemål om framtida användning finns det? För att nå så många personer som möjligt inom en relativt kort tidsperiod så har jag valt att använda en metod som kallas för "Snöbollsmetoden". Detta innebär att: - Jag skickar länken med denna enkät till alla personer i mina nuvarande nätverk. - Du som har fått denna länk skickar länken vidare till personer i Dina nätverk. Jag kommer att grunda min undersökning på alla svar som inkommit fram till den 19 december även om enkäten kommer att finnas tillgänglig ytterligare en tid. Du som svarar gör det fullständigt anonymt. Det är betydelsefullt för mig att få så många svarade som möjligt och jag är mycket tacksam för Din medverkan och för Din hjälp att sprida denna enkät vidare! Har Du några frågor så når Du mig genom att skicka ett mail till ansa0001@stud.slu.se Tack på förhand för Din medverkan!
Alnarp den 15 november 2009 Angela Sandell

Syfte

- Att kartlägga kundens nuvarande användning av begravningsplatsen som ett underlag för underhålls- och utvecklingsarbete av befintliga begravningsplatser.
- Att kartlägga kundens önskemål beträffande framtida användning av begravningsplatsen som ett underlag vid gestaltning av framtida begravningsplatser.

Användningsområde

Resultatet kommer att presenteras i januari 2010 i en C-uppsats på 15 hp inom område Landskapsplanering vid Lantbruksuniversitetet i Alnarp.

Ansvarig utgivare

Angela Sandell, Trädgårdsingenjör

Bakgrundsfrågor

*** 1.1 Är Du**

- ☐ Kvinna
- ☐ Man

*** 1.2 Hur gammal är Du?**

- ☐ < 20 år
- ☐ 20 - 34 år
- ☐ 35 - 49 år
- ☐ 50 - 65 år
- ☐ > 65 år

*** 1.3 I vilket land är Du född?**

- ☐ Sverige
- ☐ Annat

*** 1.4 Jag har bott i Sverige**

- ☐ < 3 år
- ☐ Mellan 3 och 10 år
- ☐ > än 10 år men inte i hela mitt liv

☐ Alltid

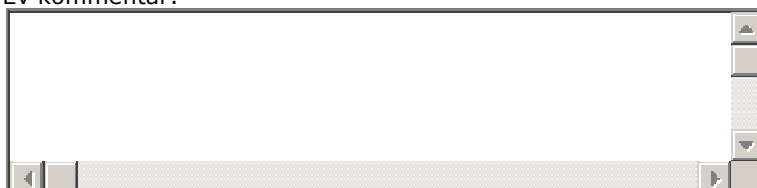
*** 1.5 Hur betydelsefullt är religion för Dig?**

- ☐ Mycket viktigt
- ☐ Ganska viktigt
- ☐ Inte särskilt viktigt
- ☐ Inte alls viktigt
- ☐ Vet ej

*** 1.6 Vilket av följande stämmer in på Dig?**

- ☐ Jag tillhör Svenska kyrkan
- ☐ Jag tillhör annat trossamfund - anget vilket i kommentarsfältet
- ☐ Jag tillhör inget trossamfund
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

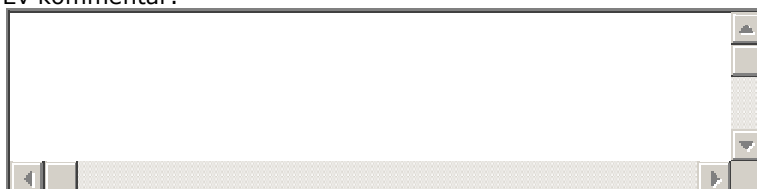
Nuvarande användning av begravningsplatser

Följande frågor handlar om Din nuvarande användning av begravningsplatser. Observera att det kan vara vilken/vilka begravningsplatser som helst, Du behöver inte känna någon som finns begravd där.

* 2.1 Hur ofta vistas Du på en begravningsplats?

- ☐ En eller flera gånger/vecka
- ☐ En eller flera gånger/månad
- ☐ Någon gång om året
- ☐ Det känns inte som om jag har någon anledning att vistas där
- ☐ Aldrig
- ☐ Annat

Ev kommentar:

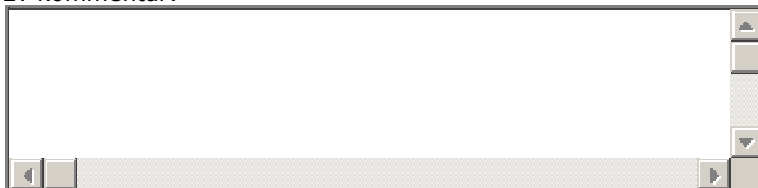
* 2.2 Av vilken anledning besöker Du idag en begravningsplats?

Här kan Du välja ett eller flera alternativ.

- ☐ Jag besöker en eller flera gravar
- ☐ Jag sköter en eller flera gravar
- ☐ Jag promenerar
- ☐ Jag sitter stilla för att få lugn och ro

- ☐ Jag cyklar
- ☐ Jag motionerar
- ☐ Jag använder begravningsplatsen som genväg
- ☐ Jag njuter av en vacker plats
- ☐ Jag följer årstidernas växlingar
- ☐ Jag kommer för att träffa andra människor
- ☐ Jag kommer för att minnas dem som inte lever längre
- ☐ Annat

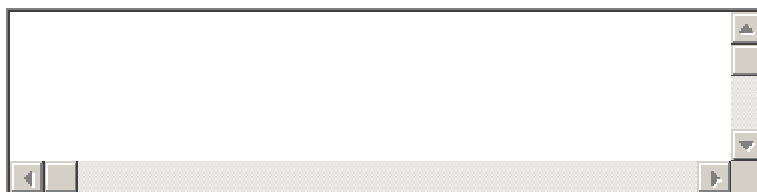
Ev kommentar:

* 2.3 Är det viktigt att ha en fysisk plats att gå till?

- ☐ Ja, graven är viktig
- ☐ Ja, begravningsplatsen är viktig
- ☐ Ja, men det kan vara vilken begravningsplats som helst
- ☐ Ja, med det kan vara vilken plats som helst
- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

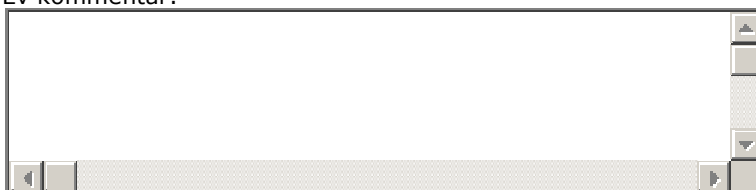
Ev kommentar:

*** 2.4 Känner Du till vilka begravningsplatser som finns på platsen där Du bor?**

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

Ev kommentar:

*** 2.5 Har Du någon gång varit på den/de begravningsplatser som finns på platsen där Du bor?**

- ☐ Ja, alla
- ☐ Ja, någon av dem
- ☐ Ja, på dem jag känner till
- ☐ Nej, jag vet inte vilka de är
- ☐ Nej, jag vet inte var de finns
- ☐ Nej, jag är inte intresserad av att gå dit
- ☐ Nej, därför att... Motivera i kommentarsfältet

Ev kommentar:

Framtida önskemål på begravningsplatsen

* 3.1 Vilket/vilka av nedanstående faktorer skulle få Dig att besöka en begravningsplats oftare?

Motivera gärna dina val i kommentarsfältet.

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Mera tid	☐	☐	☐	☐
Bättre uppehålls- och sittmöjligheter	☐	☐	☐	☐
En mer attraktiv plats ur skönhetssynvinkel	☐	☐	☐	☐
En intressantare miljö	☐	☐	☐	☐
Bättre tillgänglighet	☐	☐	☐	☐
Arrangerade kyrkogårdsvandringar	☐	☐	☐	☐
Att där finns fler människor i rörelse	☐	☐	☐	☐
Att jag kan känna mig tryggare	☐	☐	☐	☐
Att jag fick ha med mig hunden	☐	☐	☐	☐

Ev kommentar:

* 3.2 Hur viktiga är följande faktorer på begravningsplatsen?

Motivera gärna Dina val i kommentarsfältet

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Att det finns bra kommunikationer	☐	☐	☐	☐
Att det finns bra parkeringsmöjligheter	☐	☐	☐	☐
Att det finns bänkar	☐	☐	☐	☐
Att det finns bänkar med bord	☐	☐	☐	☐
Att anläggningen är välskött	☐	☐	☐	☐
Att det råder en fridfull stämning	☐	☐	☐	☐
Att jag kan känna mig trygg	☐	☐	☐	☐
Att jag kan känna närhet till dem som finns begravda	☐	☐	☐	☐
Att planteringarna är varierande och känns omväxlande	☐	☐	☐	☐
Att platsen ger möjligheter till vardagsrekreation	☐	☐	☐	☐
Att platsen är överskådlig	☐	☐	☐	☐
Att platsen är väl skyltad så att det är lätt att hitta	☐	☐	☐	☐
Att det finns toaletter	☐	☐	☐	☐
Att det är lätt att ta sig fram	☐	☐	☐	☐

Att det finns arrangerade kyrkogårdsvandringar	☐	☐	☐	☐
Att det finns människor i rörelse	☐	☐	☐	☐
Att det finns en kyrka eller annan religiös byggnad i anslutning till platsen	☐	☐	☐	☐
Att det finns en lokal för ceremonier i anslutning till platsen	☐	☐	☐	☐
Att det finns god belysning	☐	☐	☐	☐
Att platsen är estetiskt tilltalande, vacker	☐	☐	☐	☐
Att det är tillåtet att ha med hund	☐	☐	☐	☐

Ev kommentar:

*** 3.3 Följande element kan förekomma på en begravningsplats. Hur viktigt är det för Dig att de finns med?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Träd	☐	☐	☐	☐
Buskar	☐	☐	☐	☐
Städsegröna växter (gröna året runt)	☐	☐	☐	☐
Vårblommande lökväxter	☐	☐	☐	☐
Perenner (Växter som återkommer år efter år)	☐	☐	☐	☐
Sommarblommor	☐	☐	☐	☐

Vackra höstfärger	☐	☐	☐	☐
Vatteninstallationer (Ex. damm, bäck, vattenskulptur etc.)	☐	☐	☐	☐
Skulpturer	☐	☐	☐	☐
Religiösa symboler	☐	☐	☐	☐
Planteringar som efterliknar naturen (Ex. skog, bryn, äng, strand etc.)	☐	☐	☐	☐
Tak över delar av minneslunden	☐	☐	☐	☐
Tak/skydd mot väder och vind	☐	☐	☐	☐
Servering	☐	☐	☐	☐
Toaletter	☐	☐	☐	☐
Sittplatser	☐	☐	☐	☐
Utrymmen för enskildhet	☐	☐	☐	☐
Annat - utveckla i kommentarfältet	☐	☐	☐	☐

Ev kommentar:

* 3.4 Vilka aktiviteter, förutom själva begravningsverksamheten, tycker Du att det skulle kunna finnas utrymme för på begravningsplatsen?

Välj ett eller flera alternativ. Utveckla gärna Dina synpunkter i kommentarsfältet.

☐ Meditation

☐ Samtal

- ☐ Konserter
 - ☐ Utställningar
 - ☐ Teaterföreläsningar
 - ☐ Installationer
 - ☐ Kyrkogårdsvandringar
 - ☐ Lek
 - ☐ Picknick
 - ☐ Annat
 - ☐ Vet ej

Ev kommentar:

[illegible]

Önskemål om min egen gravplats

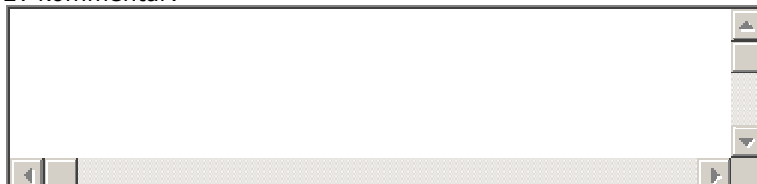
* 4.1 När jag dör

- ☐ Vill jag bli kremerad
- ☐ Vill jag bli jordbegravd
- ☐ Vill jag bli frystorkad (ännu ej godkänd metod)

☐ Det får mina efterlevande bestämma

☐ Vet ej

Ev kommentar:

* 4.2 Jag vill att min gravplats skall vara

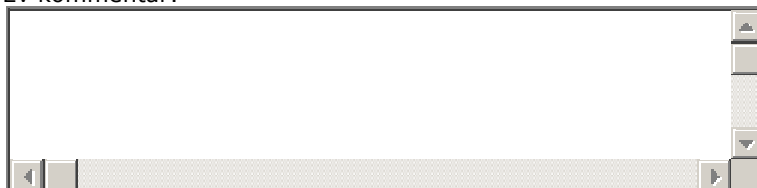
☐ Anonym

☐ Tydligt utmärkt

☐ Det får mina efterlevande bestämma

☐ Vet ej

Ev kommentar:

* 4.3 Jag skulle vilja att askan efter min kropp

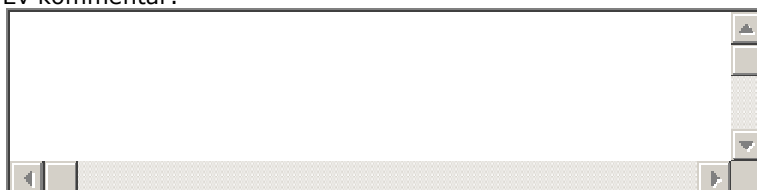
Observera att i följande fall FÅR anhöriga närvara och medverka

☐ sprids i havet

☐ sprids i naturen

- ☐ urnsätts i familjegrav
- ☐ urnsätts i en ny grav
- ☐ urnsätts i en urngravplats
- ☐ placeras i ett kolumbarium

Ev kommentar:

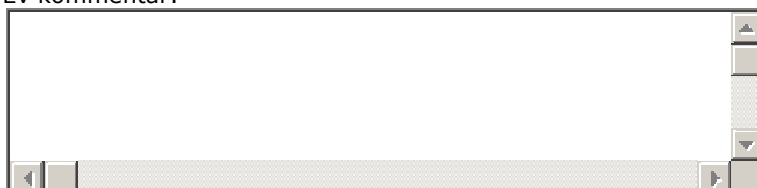

* 4.4 Jag skulle vilja att askan efter min kropp

Observera att i följande fall får INTE anhöriga närvara och medverka

- ☐ sprids i minneslund
- ☐ grävs ner i minneslund

Ev kommentar:

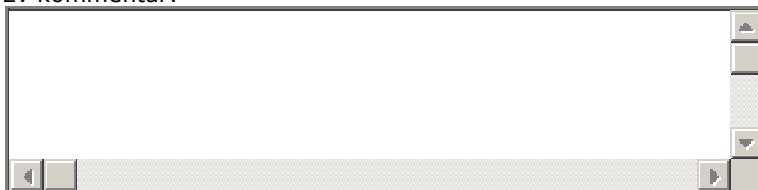

* 4.5 Alternativa spridningssätt

I Budapest finns en annan möjlighet att i anhörigas närvaro sprida askan med hjälp av ett springvatten/fontän i en vacker del av minneslund. När ceremonin startar så börjar en hålförsedd urna att rotera i mitten av fontänen. Askans sprids samtidigt som en del av vattenstrålarna vinklas inåt och för med sig stoftet ner i jorden. Möjlighet finns att spela valfri musik under akten. Skulle detta kunna vara ett tilltalande alternativ? Motivera gärna Ditt svar.

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet ej

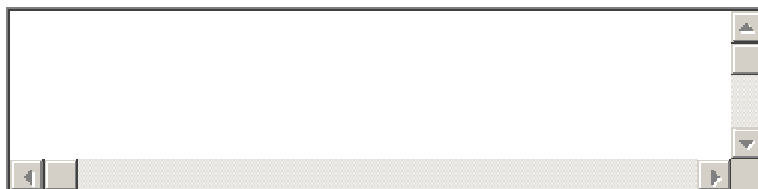
Ev kommentar:

Övrigt

Jag vill än en gång tacka för Din medverkan och hoppas att Du vill hjälpa mig med att så snabbt som möjligt sprida denna enkät vidare! Vill Du ta del av resultatet av denna undersökning? Skicka ett mail med titeln RESULTAT till ansa0001@stud.slu.se

5.1 Om Du har ytterligare kommentarer så uppskattar jag om Du vill dela med Dig av dem här.

BILAGA 3 MISSIVBREV

Hej!

Jag heter Angela Sandell, är trädgårdsingenjör, och håller på med en C-uppsats inom område Landskapsplanering vid Lantbruksuniversitetet i Alnarp.

Titeln på arbetet är "Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen". Målet är att få veta vilka faktorer som påverkar användningen av begravningsplatsen.

Syftet är

- ...att kartlägga kundens nuvarande användning av begravningsplatsen som ett underlag för underhålls- och utvecklingsarbete av befintliga begravningsplatser.
- ...att kartlägga kundens önskemål beträffande framtida användning av begravningsplatsen till underlag för gestaltning av framtida begravningsplatser.

Med hjälp av en enkät hoppas jag på att få en del frågor besvarade. För att nå så många personer som möjligt inom en relativt kort tidsperiod, har jag valt att använda en metod som kallas för "Snöbollsmetoden". Denna innebär att:

- Jag skickar länken med denna enkät till alla personer i mina nuvarande nätverk – Du är en av dem!
- **Du som har fått denna länk skickar länken vidare till personer i Dina nätverk.**

Undersökningen kommer att grundas på alla svar som inkommit fram t.o.m. **19 december** även om enkäten kommer att finnas tillgänglig ytterligare en tid. Du som svarar gör det fullständigt anonymt.

Det är betydelsefullt för mig att få så många svarade som möjligt och jag är mycket tacksam för Din medverkan och för Din hjälp att snabbt sprida denna enkät vidare!

Har Du några frågor så når Du mig genom att skicka ett mail till ansa0001@stud.slu.se

Länk för att svara på enkäten:

<http://enkater.slu.se/svara.cfm?sv=1327-ansa0001>

Tack på förhand för Din medverkan!

Alnarp den 17 november 2009

Angela Sandell

Trädgårdsingenjör

BILAGA 4 STATUSMEDDELANDE I FACEBOOK

Angela Sandell Jag behöver hjälp med underlag till min C-uppsats.
Snälla hjälp mig genom att besvara enkäten på
<http://enkater.slu.se/svara.cfm?sv=1327-ansa0001> och sprid den vidare!!
Jag behöver så många svar som möjligt före den 19 december.
TACK för Din medverkan och Din hjälp :-)

enkater.slu.se

Källa: enkater.slu.se

 den 18 november kl. 00:15 · Kommentera · Gilla · Dela

BILAGA 5 SVARSREDOVISNING

Fråga	Antal svar	Antal kommentarer
1.1	563	
1.2	563	
1.3	557	
1.4	560	
1.5	563	
1.6	563	65
2.1	561	49
2.2	1400	35
2.3	558	60
2.4	561	19
2.5	562	38
3.1.1	507	72
3.1.2	498	
3.1.3	507	
3.1.4	498	
3.1.5	486	
3.1.6	497	
3.1.7	492	
3.1.8	489	
3.1.9	495	
3.2.1	526	41
3.2.2	534	
3.2.3	540	
3.2.4	523	
3.2.5	544	
3.2.6	546	
3.2.7	539	
3.2.8	533	
3.2.9	537	
3.2.10	533	
3.2.11	530	
3.2.12	533	
3.2.13	536	
3.2.14	535	
3.2.15	529	
3.2.16	530	
3.2.17	531	
3.2.18	531	
3.2.19	536	
3.2.20	540	
3.2.21	536	

Fråga	Antal svar	Antal kommentarer
3.3.1	556	51
3.3.2	554	
3.3.3	552	
3.3.4	550	
3.3.5	552	
3.3.6	545	
3.3.7	552	
3.3.8	546	
3.3.9	546	
3.3.10	543	
3.3.11	543	
3.3.12	542	
3.3.13	541	
3.3.14	540	
3.3.15	545	
3.3.16	550	
3.3.17	543	
3.3.18	227	
3.4	1483	78
4.1	558	58
4.2	549	67
4.3	444	102
4.4	258	84
4.5	518	130
5.1		53
66 st	36 039	1 002